

273203

NAPLELET

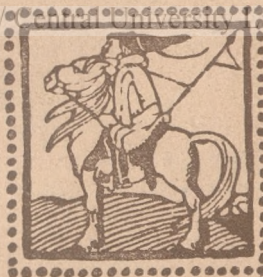
FÉLHAVI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ: PAÁL ÁRPÁD

SZERKESZTŐK:

KÁDAR IMRE · LIGETI ERNŐ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TARTALOM

1921
MÁJUS
15.

Supka Géza: A kultúra jogfolytonossága, Balázs Béla: Árnyékok (táncjáték), Berde Mária: A hős. Az életnek nyújtott koszorú szalagjára (versek), Dadaş Lóránd: A kereszténység és a társadalmi kérdés, Nagy Emma: Apróság (vers), Kiss Ida: Szálltam a hegy felé (novella), Nyírő József: Törvénylátás (elbeszélés), Czifra Géza: Rabindranath Tagore verseiből, Wégenerné Földes Anna: Hítesen va'j' hit nélkül (novella), Kémeri Sándor: Rodin látogatása Anatole Francenél, Szentimrei Jenő: A műhelyből, Transzilvánizmus az irodalomban, Déry Tibor: A toronyőr (3).

II.
ÉVF.
9.
SZÁM

Ára 6 Lei

Tartalom

	Oldal:
<i>Supka Géza: A kultúra jogfolytonossága</i>	513
<i>Balázs Béla: Arnyékok (táncjáték)</i>	516
<i>Berde Mária verseiből: A hős</i>	520
Az életnek nyújtott koszoru szalagjára	520
<i>Dadaí Lóránd: A kereszténység és a társadalmi kérdés</i>	521
<i>Nagy Emma: Április (vers)</i>	527
<i>Kiss Ida: Szálltam a hegy felé (novella)</i>	528
<i>Nyirő József: Törvénylátás (elbeszélés)</i>	532
<i>Cziffra Géza: Rabindranath Tagore verseiből</i>	536
<i>Kémeri Sándor: Rodin látogatása Anatole Francenél</i>	538
<i>Wégerné Földes Anna: Hítesen v'aj hit nélkül?</i>	546
<i>Szentimrei Jenő: A műhelyből: Transzilvánizmus az irodalomban</i>	550
<i>Déry Tibor: A toronyőr (regény 3. folytatás)</i>	554

Jegyzetek.

<i>Osvát Kálmán: Conférence Générale University Library Cluj</i>	563
<i>Dienes László: Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába</i>	565
<i>Narcizmus (psichoanalitikai kritika)</i>	
<i>Dienes László: Nyugati szemle; Rabindranath Tagore</i>	
Az első Wedekind életrajz	
Új képzőművészeti kiadványok	

Főmunkatársak :

**Janovics Jenő, Kós Károly, Nyirő József, Tabéry Géza,
Zsolt Béla.**

Szerkesztő: Szentimrei Jenő.

Kiadja: Lapkiadó és Nyomdai Műintézet R.-T., Cluj-Kolozsvár.

A Napkelet címlapját és rajzait Kós Károly készítette.

ELŐFIZETÉSI ÁRA :

Egész évre 120 Lei,

Félévre. . . . 65 Lei,

Negyedévre 35 Lei.

A Napkelet minden cikkéért írja felel. Lakascimmal beküldött kéziratok, ha írójuk három hónap alatt értesítést nem kap, a szerkesztőségben átvethetők. A szerkesztőségnek szánt leveleket az írók ne címezzék valamelyik szerkesztő nevére, mert ezzel az elintézését késeletetik.

Szerkesztőség és kiadóhivatal : Str. Memorandului (Unió-utca) 3.

A KULTURA JOGFOLYTONOSSÁGA

A *Napkeletnek* írta: SUPKA GÉZA

Treppenwitz-e, avagy történelmi tény? Ki tudná ma már megállapítani; de minden bizonnyal századokat áthidaló igazsággal az a mondás, amelyet néhai való földmérőinzzsellér: Archimedes vágott oda az ámbitusába berontó marcona katonáknak. A tudós mérnök ott guggolt a földön és pálcikával rötta a végtelent ábrázoló köröket a homokba, amikor a germán zsoldosok „*deutsche Beute*“ címén magánjogi beavatkozást kíséreltek meg az otthonában. S Archimedes — az igazi tudós bohém érdektelenségével — csak annyit mondott nekik: „ne bántsátok a köreimet“. A *nolite tangere circulos meos* ez idő óta szimbólumává lett a tudomány mindenekenfelülvalóságának, supranacionálizmusának, politikán és háborun túl való létjogának. Miként az újabb lélekelemző kutatások állítják: az ember agyvelejében szünet nélkül kettős elmei munka folyik; az egyik a tudatos gondolkodás, a másik a tudat küszöbe alatt való szellemi élet. Az előbbit félbeszakíthatja a hétköznapi miriádni aprósága, a fáradság felgyülemelő tejsava — amit alvásnak nevezünk —, a gond és az öröm, az éhség és a kielégülés, a hatalomvágy és az elnyomottság: a tudat küszöbe alatt folyó elmei munka független a külső világ esetlegességeitől s bár kölcsönhatásokból, külső impressziókból is táplálkozik, a maga részéről pedig elhatározóan befolyásolja az egyéniséget, annak primér létét, — mégis szuverén elkülönültségben éli át a profán élet számára érthetetlen álméletét. Csupán néha, a végső veszedelmek perceiben, vagy a pihenő nyugalom óráiban tör fel az érzéletek taktikus világába s olyankor mint egy fensőbbeséges *déjà-vu* („ilyet már láttunk!“), mint egy távolbalátás, mint egy vigasztaló álmokép jelentkezik és új, intuitív célkitűzést, irányítást, üdülést, megnyugovást hoz könnyű szárnyain. Mindaz, ami az ú. n. öntudatos cselekvéseket szertegtagolja, a szándékolt *legatókat* *staccatóba* borzolja, mindaz, ami gátlásokat (*Hemmung*) jelent a tudat küszöbén felül folyó életben: a másik, absztrakt élet számára az csupán kilométerkö a száguldó gépköcsi mentén. Nincs róla mit vitázni, melyik az értékesebb agyműködés: a létért való küzdelem idegszívó robotja-e, vagy pedig a haladás másik szárnya, az intuício rebbenő röpte-e; *taine-i* tárgyilagossággal fel kell függesztenünk az értékelés szubjektív kísérleteit. Mindakettő *van*, tehát mindakettő *szükséges*.

A társadalmak létfolyamata is ilyen bifurkációban jelentkezik. Az egyik a *struggle for life*, az önfenntartási ösztön, a hatalom küzködése; ezt *politikumnak* nevezzük. Ez gátlásokat teremt, ez szertegtaggat, ez érdekközösséget alkot és rombol, ez várost, nemzetet, államot, fajt, határokat, pártot, ringet, szindikátust, trösztöt, háborut jelent. S a másik: a minden idealisták által keresett tiszta emberit.

(Rein-menschlich), a mindenfajta hatalmi törekvések fölébe emelkedő *Ethoszt*, a határoktól és tusáktól mentes kultúrát jelentí, amelynek megannyi megnyilatkozása közül a művészet és a tudomány a leg-nemesebbik fajtájú. A századok viharzásában ide-odatolódnak az ország-határok és egész népek; ahol ma baszkok, ott holnap görögök, azután kelták, azután rómaiak, azután gótok, majd más germánok s közöttük frankok tolakszanak; theokrácia, demokrácia, oligarchia, impérium, feudum, királyság és köztársaság tarka sorban követi egymást. A futó idők tünedeznek s velük a nemzedékek és azok elnevezései, emlékei, történelme múlnak, földde-felhővé finomodnak, vagy omlanak. S ami a múltó századokból egyedül megmarad: az antik szobor csillámos szépsége, amelynél elfelejtéd megkérdezni: dór, vagy ión volt-e egy-kori modellje; maradandó az ember által egyszer elért tudás foka, amely mint elpusztíthatatlan pirámis áll a századok számumában és újabb és még újabb kutatások talapzatául szolgál; és maradandó a föld, amelytől elszakadnia sem Nagy Sándornak, sem a Blériot-knak meg nem adatott.

Hangozzék bármennyire paradoxonnak: ezekben a legkonzervatívabb tényezőkben, a földben, a klasszikus szépségben és a pozitív tudományban rejlik minden haladás (tehát minden valóban emberi célkitűzés) biztosítéka. Emberi akarások kicsinyes játékaí adjanak bármínő puffogó nevet a maguk törpe cselekvéseinek, míként a tüzi-játék, rövidesen korommá hamvadnak s a nagy természet legenyhébb gesztusa, a gyöngé eső is semmivé áztatja, ha kóbor kedvében éppen így áll. A politika, vagyis a görög elnevezéssé finomult brutalitás, ideig-óráig fényes szíkracsóvával vakíthatja az ámuló tömegeket, amelyek eltompultak a búzaszem évről-évre megújuló megtízszereződésének mindennapos csodája felett és bambán haladnak el ama másik csoda: az agyvelő puha rostjai közül szíklakemény márvány atomjai közé serkedő emberi gondolat mellett, vagy bornírtan ordítják bele a tőzsdei árfolyamot a tudomány egyik leghatalmasabb csodájába, a távbeszélő mikrofonjába, — a politikának, vagyis a hatalmi törekvés fegyveres, vagy parlamentáris megnyilvánulásának még az emléke is kívész a nemzedékekből, amikor ugyanazon kor kultúrája még folyton ható és továbbélő tényezője a társadalomnak. Bartolo, a condottiere, akinek fegyverétől több ember pusztult el, mint a hányat Michelangelo alkotó lángesze papírra, vagy köre tudott vetíteni, — Bartolo ma emlékezete szerint is elmerült a nagy Semmibe; Michelangelo pedig, a condottiere kortársa még évezredek múlva is hódoló bámulat tárgya leszen, amerre ember és szépség van. Pedig Bartolónak fegyver volt a kezében, tehát politikus volt, Michelangelo összes fegyvere pedig egy véső meg egy spachtli vala.

*

Szeretném pedig, ha e soraim azok kezébe kerülnének, akik ma Erdély kulturális ügyeit vezetik. Az örökség, amit átalvtettek, nem csupán diadalt, hanem kötelességet is jelent a számukra. Bizonytal tudják, hogy a gerinctelen, mindenfajta kormányoknak behódoló, udvari tanácsosokkal és engedelmes képviselőkkel, volt miniszterekkel

és valóságos belső titkosokkal megspékelt budapesti egyetemmel és az Akadémiával — az úgynevezett tudományos akadémiával — szemben Kolozsvár képviselte a dacos, a saját erejéből küzdő, a családkekekkel le nem kenyerézhető, erkölcsileg független szellemet, tehát azt a kulturális légkört, amelyből az *eppur si muove* hősei sarjadzottak mindenkor. S a tudásnak, a megismeréseknek előbbrevitelében ez a dacos elem mindenkor értékesebb volt a hajbókoló, derekukat könnyen beadó opportunistáknál. Az „erős kéz” politikájával szemben, megengedem, talán nem egészen kényelmes elem ez az emberspecies; de a napi politika exigenciáin felül is vannak politikai érdekek, melyek egy-egy álladalom magasabbrendű szempontjai szerint is kívánatosak teszik, hogy minél több erkölcsi, kulturális értéket halmozzon fel bástyáin belül, — még ha azok itt-ott kényelmetlenek is. *Bismarck*nak, egész politikai pályafutásán végig, nem volt nagyobb politikai ellenfele, keményebb, elszántabb ellenlábasa, mint *Mommsen* és *Virchow*. Nem lehet nagyobb szakadékot elképzelni, mint az az ür, amely a konzervatív, sőt reakciós porosz junker és a radikálisan liberális historikus és természettudós között tátongott. Ez az ellentét t. i. világnézeti volt, amely áthidalhatatlanabb a legvéresebb politikai vagy nemzeti ellentéteknél is. És *Bismarck*, a „Macht geht vor Recht” embere különbséget tudott tenni a politikum és a kulturális érdekek között. A politikai porond küzdőmeinek felkavart pora leülepedett az egyetem és a laboratórium ajtai előtt s *Bismarck* az államhatalom minden erejével alátámasztotta legveszedelmesebb politikai ellenfeleinek tudományos munkásságát. A régi magyar politika (amely — saját tapasztalásból mondom — még ma sem változott meg e részben) Kolozsvárral szemben mindenkor keservesen érezte azt, hogy kutató és politikus között nem tud különbséget tenni — s ennek árát a kutatás fizette meg.

Erdély kultúrájának mai hivatalos intézői ne essenek ugyanabbe a hibába. Kolozsvár, a maga szerény eszközeihez mérten olyan kulturális értékeket produkál, amelyek bárminő nemzetközi versenyen is megállhatták a helyüket. Orvosi képzése, természettudományi laboratóriumai, múzeumai, tudományos egyesületei vezetés és koncepció dolgában súlyos értékeket jelentettek és jelentenek ma is. Ha ezek az intézmények züllésnek indulnának vagy akár csak meg is állának a fejlődés útján, az helyrehozhatatlan csorbát jelentene azok presztízsen, akik ma Erdély kultúrájáért felelősek. A sorompókat bárki átudja festeni, de — teszem — a fajok variabilitásának törvényeit megállapítani (a kolozsvári élettani intézet egyik világhírű kutatás eredménye volt ez!) bizony, nem igen tudja akárcsi.

Túl az államiságok, a hatalmi tényezők változásain, a kultúra jogfolytonossága megszakíthatatlan: minden genfi egyezménynél erősebben védi azt az elmélyülten gondolkodni, a napi esetlegességektől elvonatkozni tudóknak nemzetek fölötti szolidaritása.

Budapest, 1921. május hó.

ÁRNYÉKOK

(Táncjáték)

A Napkelétnek Irta: BALÁZS BÉLA

(Színpadokkal szemben kézirat.)

Csak egy „színpadi trükkről“ van szó.

Mégis kérem az irodalmon művelt olvasót, hogy ezt nagyon még ne vesse.

Mi a trükk? A megszólalt technika. Mikor az anyag, e csak közvetítő, néma rabszolgája a gondolatnak, egyszer beszélni kezd, a maga mondanivalóját mondván: az a trükk. Mert a technika az anyagnak szellemé ébredése. Technika: a hid köztem és az anyag rejtélyes lelke között. Technika: szerelmes intimitásom a matériával. Technika: tudatossá és produktívá lett érzékiség. Technika: szerete és értése az anyagnak. Technika: beszélni tudni a márvánnyal, bronzal, festékekkel, hangszerral, színpaddal. Nem fogalmaimnak, irodalmi gondolataimnak visszhangját veretni le faláról, hanem megszólaltatni, feleletre kényszeríteni — ez a technika. Az anyag ébresztése. És a technika nem tévesztendő össze a rutinnal.

Az igazi művész olyan Szent Ferenc, akinek a madarak prédikálnak. Aki pedig kifejező hieroglif-betűvé némitja a materiát, az dilettáns, mondanivalója legyen bár a legfenköltebb világszemlélet. Aki többet tud adni az anyagnak, mint az anyag neki, dilettáns. Az anyag diktálja a technikát és az ő ötleteit néha trükknek nevezik. Hagyján. Az anyag irracionális lelke a legmélyebb mélység és ahol az én lelkem találkozik, minden „gondolat“ alatt ott van, ott van a világ gyökere. Oh vallásos áhitatu, komoly technikája régi meseterember művészeknek, clair-voyant érzékiség!

Emlékszel-e gyerekkorod első színházi estéire? Arra a különös nedves-porszagú hűvösségre, mely megütötte arcodat, mikor suhogva felment a függöny? Emlékszel a színpad szagára? Mely ép úgy, mint a kiállítások termeiben rádcsapó olajfestékszag, egy más világ közelét borzongatta beléd? mint ahogy sós illatot fuj a szél a nagytengeter felől?

Jártál-e már a „kulisszák mögött“ a színpad félhomályában, egymásra hányt paloták, viskók, oszlopok és fák sűrűjében? Botlottál-e butorok, kosztümök, kellékkektorlódó halmaiba, kötelek, függönyök, állványok, sülyesztők sokszínű szuffitalámpák, szélgépek reflektorok tolongó nyüzgése között és nem érezted az anyagot, a vajudó anyagot, melybentombolva ágaskodnak a beléje zárt formák, melyből a technika „szeszám“-ja hív? Nem érezted-e akkor a színpad lelkét, mint márványbányában a meg nem született szobrokét, mint a hangoló zenekar kojtorgó tengerzúgásában, a muzsika hánytorgó leviathanját és a születése elébe sóhajtó Vénus Anadyoménet?

Oh, nagyszerű, tarka, forró, mélységes matéria! Vájkálni benne, könyökig bele nyúlni, érezni ujjhegyen és izlelni az ajkon!

Mért alázzuk ezt meg, hogy csak néma vak pódium legyen és szószék? Miért mindig szócsó, soha trombita? Miért csúfoljuk trükknek, ha egyszer a maga hangján szólal meg? Ki olyan szegény, hogy egyféle hang elég neki?

Az irodalom imperializmusa rabszolgává nyomorította a színpadot és úgy beszélt, ahogy az urak beszélnek: nézd, milyen piszkos, durva és nemtelen a szolgál.

De csak szeressétek ti urak és szabadítsátok fel és új, nagyszerű eneket fogtok hallani.

Talán az ébredő és emancipálódó színpad kelti divatját mostanában a pantomimnek? Még túlsúlyos rajta a szó és egészen le kell hánynia magáról, hogy újra-csirázó gyenge élete kivirulhasson. Előkészítő munka ez, nagy szintézis elébe, mint mai festők analitikus tanulmányai.

Mondottam.

De túlnagy persepektívák ezek kicsinyke játékom mellé. Mert ami itt következik, az csak játék. Játék a színpad lehetőségeivel. Kéjes vájkálás a materiában. Az érzékiség magát élvezése.

A JÁTÉK

Tiszta-fehér fal rekeszti be a legfeljebb három méter mély színpadot. A balsarokban dús pogány oltáron, barbár istennőnek állószobra. Fején szarvas tiara, testén merevredőjü ércöntös. A vakítóan erős világításban, élesrajzu, szinte kétakkora, fekete árnyékot vet a fehér falra.

Jobbról fantasztikus perzsa kosztümös ifju jön. Fején lószörforgós turbán, oldalán görbe handzsár. A fehér falon kétakkora, éles fekete árnyék kíséri, nagyítja és komorítja minden mozdulatát.

Áldozni és imádni jön a rettentően gyönyörű istennő szobrához. Vallása szerelmes félelmi és borzongó vágy. Karcsu himmozdulatai: a szelídítő delejes szemével fékezett párducnak lapulása. Duruzsuló dörgölődés, melyben karmok alszanak.

Igy táncolja vergődő hódolatának vallásos táncát és úgy húzódik egyre közelebb a meredő ércszoborhoz, mint a fascínált nyúl a kigyóhoz. Leborul. Megcsókolja az érc lábát és a csók érthetetlen kéjétől borzadva hátrál a tiariás asszonyra meredve.

Minden mozdulatát ismétli, két akkora nagyítja és feketére komorítja éles árnyéka, a vakító fehér falon.

Már a színpad jobb sarkába ért. De rettenve megtorpan.

Az árnyék!

Az istennő árnyéka megmozdult. A mellre kulcsolt karok — a fehér falon — megnyílnak. A fekete nagy árnyékkarok — a fehér falon — kinyúlnak — az ifju árnyéka felé, csábító hívással. Rémulten takarja el szemét. Ujra néz. Az árnyékkarok intenek és hívnak. A borzadva elfojtott bűnös vágy fellobban benne. Lapulva, mint a párduc — rettegő és óvakodó szilajsággal csúszik vissza a szobor felé (Árnyéka kíséri minden mozdulatát.) De az istennő árnyékkarjai

visszacsukódnak az árnyékmellre. Az ércszobor pedig halott és mozdulatlan, mint volt.

Rémülten, futva menekül. A színpad jobbsarkából visszanez. Ime az istennő árnyékának fekete karjai kinyulnak az ő árnyéka felé. Intenek hívnak. Szédülve támoanyag az oltár felé. De nem akar.

Akkor az istennő árnyékáról lehull az árnyékköntös.

Nagy, szarvas-tiarás, meztelen asszonytest óriás árnyéka a fehér falon.

A bűn mámorának, örület akart-gyönyörőségének tánca. Nincsen már benne félelem, mert tudja, hogy elveszett. A téboly hullámverése ringatja, hánnya, sodorja, karcsu testét, egyre közelebb a szoborhoz. (Árnyéka kíséri a falon.) Az oltár elé fekszik, arccal a földre. Aztán felkúszik az ércszobron a himpárduc forró tapadásával.

De hiába égő csókjai, hiába reszkető újjainak simogatása, tépése, hiába dühös marcangolása. A fehér falon árnyéka összeolvad az istennő meztelen árnyéktestével. De az ércszobor hideg és mozdulatlan, mint volt.

Dühös, veszett rémülettel löki el magát. Kúszva, mint a megsebzett állat, vonszolja el vonagló testét. Bágyadtan hanyatlík el a jobb sarokban. De ájulásából újra a meztelen asszonyi árnyék hívó intésére ébred. A fehér falon a fekete asszonyi test mozdul, fekete csipők vonaglanak, fekete mellek szilhuettje remeg. A meztelen árnyék-istennő táncol az oltáron, gonosz, vérbősztító, obscén táncot.

A fiu felugrik és kirántja handzsárját. Megsuhogatja a levegőben. Az árnyékhandszár röpül a fehér falon. Félterdre ereszkedik, ütésre emelt karddal messze hátrahanyatlík, — pillanatokig mozdulatlanul — végsőkig feszített célzó iji. (Árnyéka is a falon.)

Most! mint az elpattanó nyíl, mint az elugró párdúc szökik a szoborra. De az istennő árnyéka kinyújtja a karját és a fiu árnyéka megáll! Ő maga már az oltár lépcsőjére tette lábát, mikor riadva vesszi észre, hogy árnyéka nem követte. Ott áll négy lépéssel mögötte, felemelt árnyékkarjában az árnyékhandszár és nem mozdul. Az ifju meggörnyed, csikorgó lapulással hátrál vissza, mintha ott felejtett volna valamit. Mintha az árnyék vonzása kényszeritené, hogy visszaálljon a vele párhuzamos pózba. Mert hiszen összetartoznak. Am az istennő meztelen árnyéka előre hajlík, fekete árnyékkarjai sóváran nyúlnak át az árnyéklvag felé.

Az ifju újra támad, de az oltárig sem ér. Mert az árnyéka nem mozdult. Mintha láthatatlan inakkal volnának összekötözve, az ifjut visszahúzza, kényszeríti valami az árnyék mellé, az árnyék pózába. Rémülten nézi a kétakkora fekete alakot a falon. Mozdulatlanok. Most az árnyék kinyújtja lassan a karját. A fiu karját retentő erővel utána nyújtja valami. Most lép az árnyék. A fiu vergődve birkózik valami rejtélyes hatalommal és végül mégis utána lép. Az árnyék lassu táncba kezd. Es ime megfordult valami. A vergődő fiu kíséri kénytelen: árnyéka az árnyéknak. Az óriási fekete rém a falon egyre szilajabb, szörnyűbb kardtáncot jár és minden mozdulatával magával vonszolja a kiszolgáltatott fiut.

Most hirtelen megáll és hosszan kiegyenesedik. A fiu is megáll, dermedt meredéken. Az árnyék kétkezre fogja a handzsárt, magasra nyújtja a feje fölé. A fiu remegő bizonytalan kézzel követi. Az árnyék lassu félkörben maga fölé fordítja a kést. A hiába védekező ifju töre is lassan fordul hegyvel a mellének. Az árnyék lassan a szívére illeszti az árnyékhandzsár hegyét. Pauza. De hiába. Az igazi acélhandzsár hegye is már igazi meleg mellet éri. Pauza. Most az ifju hirtelen erőfeszítéssel letépi a varázst. Megrázkodik, fordul, körülvág a handzsárral, aztán felemelt kézzel az árnyékre rohan. A roppant árnyék a fehér falon felemeli árnyéktörét és szembe fordul. Egyszerre vágnak. Az ifju holtan zuhan hátra. A két árnyék a lassan halványodik és végül eltűnik egészen.

A TRÜKK MAGYARÁZATA

A fehér vásznat, mint minden szabad távlatot ábrázoló prospektust, sülyesztett lámpákkal a szinpad felől erősen megvilágítjuk, úgy, hogy a színész nem vethet árnyékot rá, még ha egészen melléje áll sem. *A fehér vászon mögött* azonban, az oltárnak és az istennőnek párja áll eleven asszony, ugyanolyan kosztümben. Erős reflektor világítja meg alulról, úgy, hogy felnagyított árnyéka tiszta konturral rajzolódik le a vászonra. Minden mozdultát az árnyék mutatja a vásznon; az árnyékjátékok technikája szerint. Ez a színész nő ejti le a köntöst trikös aktjának árnyékát vetítve.

Az ifju árnyékát is a vásznomögötti partnere veti, aki az övével azonos kosztümben mozog, vele precíz párhuzamossággal mindaddig, míg önálló lesz.

Egyszerű trükk. Könnyen megcsinálható. Sok fantasztikus, sőt mély szimbólumu hatásra alkalmas. Nem megvetendő.

Bécs, 1921. május

A HÖS

Halottaiból hajnaltájt fölérzesz
 S beléd sajog újból az ébrenlét
 Egyszerre úszul rád ma minden emlék
 Veszett ebmód csókkal betegre mérgez

Küszködve tartsz ezer sebeden szemlét
 fehér könnyeken át fehéren vérzesz
 Míg szemhéjad piros, ajkad fehér lesz . . .
 És Létbe húz és húz a többénemlét . . .

Kezed miután nyúl titokban akkor?
 Tán enyhet esedsz csontfejes palacktól
 Fiókban babrálsz . . . lopva nézesz hátra . . .

Egy arcot látsz, mit megszántott az aggkor
 S komédiadra készülsz, árva aktor:
 Szemedre púdert lopsz, pirosítót a szádra.

BERDE MÁRIA

AZ ÉLETNEK NYUJTOTT KOSZORU SZALAGJÁRA

Élet, hogy megcsúfoltál, nem panaszlom:
 Szenvedni jött világra minden asszony.

De hogy csalán bújt rózsának szánt helyből
 S abból font ostort csapdostál felettem,
 Hogy láng csapott ki a kehelyből
 Mit úrvacsorakép illetem . . .

BERDE MÁRIA

A KERESZTYÉNSÉG ÉS A TÁRSADALMI KÉRDÉS

Irta: DADAY LORÁND

„A társadalom két nagy kategóriából áll: akiknek nagyobb az ebédjük, mint az étvágyuk és akiknek nagyobb az étvágyuk, mint az ebédjük“.

Chamfort e cinikus meghatározását két ideges eszmeáramlat realizálta univerzálisan öntudatosá az emberek lelkében. A római birodalom bomlását hirdető keresztyénség az egyik, az oroszoktól aktuális kifejezéssel kiindult radikalizmus a másik. Érdekes, bár háládatlan együtt foglalkozni velük. Érdekes egyfelől, mert születésüknél ugyanazon társadalomtörténeti-, ugyanazon tömegpszichológiai motívumok játszottak közre. Másfelől mindenekfelett háládatlan, a közöttük megsontosodott ellentét miatt!

A keresztyén közösségek és a tudományos világ egy kis része (Quinet) a vallást a társadalom alapjának, az államot erkölcsi célok szolgálatára rendelt isteni intézménynek tekintik. A radikalizmus, az egyént a közösség rovására istenítő célzatával többnyire vulgáris solipsizmussá válva minden megalkuvás és engedmény nélkül legtulhajtottabb negációját képezi a fennálló történelmileg fejlődött állapotoknak. (Max Stirner.)

Ime, szélső formájában az ellentét!

Ma már istenország- és az életideál lehetőségében való hiten nyugszik az első, ma még a földi igazságtalanságon és az ellene megújult tiltakozáson a második.

Ez a nézőpont az irányadó az alábbi sorokban.

*

Mindenekelőtt lássuk, mennyiben tévednek azok, akik a keresztyénség hátterét egy nagy társadalmi forradalomban látják.

Korok és népek erkölcsi értékecsülésében két lényeges különbséget találunk, melyeket az erős és gyenge, úr és szolga, arisztokrázizmus és demokratizmus kifejezésekkel jelölhetünk meg. Az erős, az úr, az arisztokrata jönnek nevez minden fizikai és pszichikai tulajdonságot, melyet önmagában és hozzátartozóiban fellel és nagyra becsül, mert segítségére voltak embercsordák elleni küzdelmében: az erőt, hatalmat, bátorságot, sőt dölyföt, fortélyt és kegyetlenséget is. Hálával, hűséggel, szeretettel csak a hozzáhasonlóknak tartozik és csak tőlük vár ilyet. Tetteit apái emléke és a tradíciók vezetik, melyekben felnevelkedett; megvet minden gyávaságot és gyöngeséget; övé „a derűs, egészséges önzés, mely nagy lélekből ered.“ Egy szóval ez a Fr. Nietzsche által oly nagyra becsült „Herrenmoral“.

A rabszolgák világa nem ez. A rabszolgát, ki nem jogalany, hanem más tulajdonát képező dolog, bizalmatlanság fogja el az élet értékével szemben és ösztönszerű gyűlölettel szemléli a győztes har-

cosban azokat a tulajdonságokat, melyek kezére huzzák a láncokat. Megkísérli lerázni magáról a kizsákmányoló kisebbséget (pld. Eunus és Spartacus vállalkozása), de elbukott csaták után megadja magát sorsának. Most kezdődik el a rabszolga tulajdonképeni reflexiója. Erőszakossága, keménysége, durvasága, hatalma miatt rossznak tartja elnyomóját érzéseivel, gondolataival, erkölcsével együtt. Jónak ellenben az előkelők által megvetett erényt: a részvétet, könyörületességet, türelmet, alázatosságot, adakozásra mindig kész szívet, a jóakaratot. Ez Nietzsche kifejezésével a „*Sklavenmoral*“, mely zsidóság és keresztényiség által kicsikarta a győzelmet a „*Herrenmoral*“ felett. A zsidók, amíg maguk is győzők voltak, leigáztott törzsek között ugyanazon erkölcsöket hirdették, melyeket a rómaiak szerencsésük napjaiban a cselekvés legfőbb elveinek tekintettek. Legyőzetésük után azonban nem bírták többé uraikban becsülni saját elvesztett erkölcsüket. Beoltották tehát, miként ma, egy tollnak mérgét, mely felbomlasztotta a római birodalom testét, ezt a hatalmas szociális szervezetet, melyhez fogható nem volt sem addig, sem azután soha. Ebben rejlik a zsidóság világtörténeti jelentősége.

A következtetésekre, melyeket Nietzsche ebből a tényből von és amelyekkel kiméletlenül csapásait méri a szeretet vallására, nem térek ki. E kiméletlenség Nietzsche gondolatvilágának hibájával függ össze, mely nem a személyiség általános öntudatosságának, nem az egyenlőségnek vagy testvériségnek irányában keresi a haladás szükségességét — ezek ránézve dekadens tünetek, — hanem a „*Wille zur Macht*“ tekintetnélküli és korlátlan gyakorlásában, egy előkelő és hatalmas emberfaj, magasabbrendű individuuumok, *Übermenschen* nevelésében. Itt csak klasszika-filológiai tanulmányainak érdekes következményeire és ítélőképeségének külső tekintélyektől való teljes függetlenségére utalok. A rövid áttekintés eredménye az, hogy nem a vallásos lefogás hatja át a társadalmat, hanem a társadalmi viszonyok hatják át az élet összes viszonyait s így a vallást is. Ezért volt kezdeteiben céltalános politikai forradalom a keresztényiség is és lett elvileg hibás, miután erkölcsivé vált.

A keresztényiség bölcsőjében tehát, hogy Chamfort szavaira emlékeztessék, tényleg oly társaság álmodozott, melynek az étvágya volt nagyobb mint az ebédje.

Hogyan lett úrrá e pártikularizmuson?

Jézus személyisége itt lép előtérbe. Felléptekor a zsidó népnél már igen jelentékeny vagon és jövedelemegyenlőtlenség uralkodott, kiélezettek az osztálykülönbségek, az átalakulás pedig, melyre a proletár-osztály vágyott ép úgy társadalmi, mint vallási. Nem lehet mondani, hogy Jézus tanaiban ez visszhangra nem talál, sőt ennek köszönheti, hogy ma is sokan tartják azok közül forradalmárnak, akik párhuzamot vonnak keresztényiség és szocializmus között. (Cabet.) A kettőközötti szembetűnő különbség azonban mindenesetre nagy. Mig amannak tétele: ami az enyém a tied is, emez mindjárt azzal kezdí, hogy ami a tied, az az enyém is (Schneller: Pedagógiai előadások 1913.) Amde Jézus mégsem forradalmár, helyesebben nem politikai

forradalmár. Nagyszerű mottója: „Az én országom nem e világból való“, eloszlát minden kétséget. A szétfoszlott apokaliptikus remek színváltozatok helyett azonban végrehajtja nagy, negatívnak látszó forradalmát az emberi szívek világában. Negatívnak látszó! Nélküle azonban „a világ nem részesült volna annak a mérhetetlen erkölcsi fensőbbiségnek áldásában, melyet neki Atyja juttatott“ (Renan: Jézus élete.)

Ezzel lett a keresztyénség egy csapásra a lemondás, az önmegtagadás szocializmusa, de egyúttal internacionális és univerzális.

Visszaesések persze nem maradtak el és nem maradtak el következményeik sem. Az öskeresztyén egyház hamar elkövette első ballépését: Constantinus kitarottja lett. Lehet, sőt valószínű, hogy nem sokat emlegetett politikai genialitása, vagy helyes intuíciója vitte Constantint arra az útra, mely a *Caesarcopapismus*-hoz vezetett, hanem a kényszer. Más választás tényleg nem kínálkozott. Menteni kellett egy nagy birodalmat minden áron, még a keresztyén vallás előtti meghódolás árán is. Az egyház töprengés nélkül eladta magát: államvallás, majd byzantinizmus jellemzik ezt a korszakát. Ez itt a fejlődés külső kerete.

Lényeges mindenestre az a belső, szinte észrevétlen, de annál kényszerítőbb körülmény, mely az erkölcsüket vesztett társadalmi osztályokkal felvettette, kisértítette a keresztyén etikumot. E miatt tűnt tova visszavárhatatlanul az apostoli kor boldog ábrándja és lett a keresztyénség maga osztálykülönbségek színtere. Az egyházat, a római püspök primátusának történeti fikciója mellett főleg a különbségek készítették a hierárkia kialakítására. Középkori gyámkodópolitikája szociális és államügyekben az *ad absurdum* vezették.

A reformáció egyik legértékesebb vívmánya ép az, hogy az államnak és a társadalmi viszonyok fejlődésének minden egyházi gyámkodástól mentes szabad területet biztosít. Csakhogy egy eleven egyháznak mégis állást kell foglalnia korának eleven problémáival szemben. Luther kevésbé („Von Kautthandlung und Wucher“ és „An die Pfarrherrn wider den Wucher zu predigen“ 1540), Kálvin ellenben egész hatalmas egyéniségével bizonyítja ezt. Szellemi hagyatékukhoz tartozik „a világi jog és evangélikus erkölcsiség közötti érthető megkülönböztetés“, másfelől azonban „a szociális viszonyoknak az evangélium mértékegységeivel való szabályozása“ is.

Hogyan gazdálkodtak az evangélikus egyházak e hagyatékkal a harmadik rend, a *bourgeoisie* emancipációja idején és hogyan gazdálkodnak ma, mikor a negyedik rend csaknem esztét vesztve küzd a maga emancipációjáért?!

Nem lehet állítani, hogy az egyházak eltékozták e hagyatékot, de azt sem, hogy felhasználták. A *bourgeoisie* születését a papság nagyobb része tétlenül nézte végig; a kisebb rész aktív szerepet vitt ugyan, de a reakcionáriusok részén. E miatt hullott a munkára szánt befolyás az egyház kezéből a porba, hatványozódott meg a „csuhásfalók“ száma és vesztett el csaknem egy egész rend szíve az egyházra nézve.

Azt várná az ember, hogy a keresztyén egyházak képviselői e

balsikerén okulva több megértéssel fordulnak az emancipációjáért csakhamar sikra lépő proletáriátus felé. És tényleg, különösen Németországban nem is hiányzottak, akik csakhamar „rejtett igazságokat fedeztek fel a szocializmus pokoli jelentőségei alatt“; akik új úton akarták bevinni „az evangélium prédikációját az egyház által eladdig el nem ért proletártömegekbe, kiváltképpen pedig a kommunisztikus-forradalmi gyújtó anyagai tartományról-tartományra, országról-országra terjesztő hánykolódó munkásvilágba“. Csak röviden utalok rájuk: Johann Heinrich Wichern élt lelegevenebben e gondolatban. Nyomatékosan hangsúlyozta: „ne üzzön politikát az egyház, vagy ne vállalja magára a társadalmi kérdések megoldását: őrizkedjék egy ily tévedéstől, mellyel teljesen megásná önmagának a sírját; azonban az evangéliummal, a szeretet tényével mindenesetre vesse bele magát a jelen küzdelmébe. Tagjai közül a legszerencsétlenebbekért, a legsúlyosabban vétkezettékért kéne a legmelegebben vejen a szíve“.

És az egyházak, a praktikus célokért alakult keresztyén társulatok áldásos, de nem kielégítő munkáját kivéve, mégis csak a lemondással, az alárendeléssel, a keresztyén vallás e passzív oldalával segítették a timokrátikus rendszerek által kiszákmányolt munkástömegeket évtizedeken át. Így tűnt tova egy értékes idő, mely lassanként a tettekre térítette a „doktrinák“, a „theoriák“ alkonyát. Ez a nyomasztó érzés teszi nyerssé Adolf Stöcher szociálpolitikai beszédeit (Christlich-Social 2. kiadás. Berlin, 1890). Ugyanez évben német evangélikus Egyházi újságában a következőket tűzi ki programmul: „a szociálizmus, természetesen jó értelemben véve, a legközelebbi évtized, a legközelebbi évszázad jelszava. E fejlődést semmi sem tartóztathatja fel. És a Krisztus egyháza, ha alapítójára emlékszik, nemcsak hogy közömbös nem lehet vele szemben, hanem szeretnie kell. Krisztus mindenkinek üdvözítője volt, de mégis különös értelemben barátja a szegényeknek, feddője a gazdagoknak. Az egyháznak a nép szeretetébe került, hogy ebben kevésbé vagy egyáltalában nem követte. Esetleg jóvá tehetők még a károk, ha a protestántizmus újra felveszi a szociális felfogás zászlaját és szóval, mint tettel arról a szellemről és erőről tesz tanubizonyosságot, hogy neki a szegények ép oly kedvesek, mint a gazdagok. Nem az a kérdés, hogy a szociálizmus *győzni* fog. Csak arról van szó, vajjon a felvonulóban levő szociális világnézet keresztyén, vagy keresztyén ellenes... lesz. („Kirche und sociale Frage“, Abh. von Pfw. Theod. Schmidt S. 70. Herausgegeben von den Freunden der Neuen Wege in Basel.) Hogy szükség lett volna e program realizálására, azt látjuk ma, mikor a proletárdiktatura Pesten, engesztelhetetlen gyűlöletétől vezetve a templomokból mozikat csináltatott. Wichern, Stöcker, Neumann, Traub, Liebster, Schneemelcher stb. azonban sokkal messzebb láttak, mint amilyen messze hatásuk terjedt. Így jutottunk el nem látó szemekkel a mai felszeg, szerencsétlen állapotokhoz; mert „az egyház szívesebben tekintett hátra... mint célbiztosan előre“.

Ezért azt hiszem, *egyelőre* már csak a következményeket vonhatjuk le. Mert a mai sem végleges pontja a fejlődésnek. Arathatott

győzelmet-győzelemre a szocializmus az utolsó évtizedek alatt, megvalósíthatta, vagy megvalósíthatja radikális álmait, „a szociáldemokrata párt is megvénül egykor; nála is sovány esztendők következnek a kövérekre és ha feladatait a külső dolgok alakulatában egyszerű betetőzte, neki is több ideje, érzéke és szüksége marad az örökkévaló dolgok iránt. Erre az időre lett volna értelme, karban tartani a hidakat az egyház és közötté“. (Schmidt Theod. „Kirche und sociale Frage“. S. 74.)

Lássuk most már röviden, hogy a keresztyén egyházak miután egy csomó kedvező alkalmat elszalasztottak, hogyan tisztázhatják helyzetüket a szocializmus mai álláspontjával szemben. Ebből a szempontból lényegtelennek tartom a radikálizmus további győzelmeit; Európában végleges győzelem nélkül is a többség képviseli s így legjobb esetben égő kérdés gyanánt fennmarad továbbra is, mely előtt hiába húny szemet az ember: perzseli az tovább a szempilláit.

Korunk termelési rendszere, melyekben a töke vitte a vezérszerepet, bukás szélén áll. A válság, amibe jutott egyszersmind annak is kézzel fogható bizonyítéka, hogy a modern proletármozgalmak ma már nem csupán elméleti jelentőséggel bírnak (Engels: Die Entwicklung des Socialismus). A nyers, határozott forma, melyben a proletáriátusnak kapitalizmus elleni harca különösen nálunk, háborút veszetteknel fellépett, s itt-ott proletárdiktaturákba csúcsosodott ki, a proletáriátus által kihasznált pillanatnyi elgyöngülésen kívül azt is jelenti, hogy az *Ekklesiastikák* humora örökre korszerűtlen és a proletár eszme tudatossá lett. A jelek azt bizonyítják, hogy új társadalmi berendezkedés küszöbén állunk, melyről ma még sem azt nem állíthatjuk, hogy jobb, sem azt, hogy rosszabb lesz. Tuláságosan a kör centrumában állunk még. Ezért jut némi kárörömmel az eszünkbe, ha a radikálizmus esztévesztett viselkedését látjuk, hogy *quem deus perdere vult, dementat prius*. Pedig csak az átmenet kedvezőtlen viszonyai azok, amiket nem fogadunk el és megveünk itt is, miként nagy átalakulások idején; hiszen a keresztyénséggel sem történt ez másként, jóllehet a két eszmeáramlat programja között végletekig menő a különbség. A megsemmisítő csapások, melyeket a radikálizmus a keresztyénségre készül mérni, főképp e különbségből származnak és nem a meggyőződésből, hogy a keresztyén vallás önmagát túlélt dolog. Magukat túlélt dolgokkal senki sem törődik; egy tan létjogosultságára nézve azonban még ma sincs jobb bizonyíték, mint az, hogy támadják.

Hogyan fogadják a keresztyén egyházak és hivatott képviselői e támadásokat?

Mindeddig elfogadható védekezés nem mutatkozik. A szószékről elhangzó dialektikus tiltakozások vagy nem jelentenek semmit, vagy ami még rosszabb, értelmetlenséget. *Pro aris et focis* ily fegyverekkel küzdeni ma már nem lehet. Ezért vesztí el minden további, támadásra kiélezett apologetikus irodalom jelentőségét. Teljesen kárba vesztett fáradság volna: nem győzne meg semmit. Sőt még az elfogulatlanok előtt is abba a gyanúba keverné a keresztyén vallás

igazságát, mintha a *succes d'estime* jó, de nem kiváló műveket megillető elismerésen kívül egyebet nem érdemelne. Legszerencsésebb volna még a Schmidt Theodor említett eszmedús értekezésében kifejtett megoldás, hogy a lelkeseknek a mainál még nagyobb száma álljon a proletáriátus szolgálatába. Amde ez sem minden nehézség nélkül való; úgyszólván ez is kivihetetlen. Az egyház ugyanis „túl könnyen jut abba a gyanuba, hogy a rokon szerepét játsza, aki hozzátartozójával, amíg az szegény volt sohasem törődött, azonban egyszerre feltárta atyafiságos szívét, míhelyt rokona gazdag és befolyásos lett“.

„A munkásosztály felszabadítása csakis saját tulajdon műve lehet“. Nos, a keresztyénség subsztenciális kérdésében ugyanez érvényes. Fennmaradásának titka *önmagában* van. Minden attól függ, hogyan tudja a maga benső, vallásos életét őszintébbé, intenzívebbé, életibbé és elszakíthatatlanabbá tenni a végtelentől. Attól függ, vajon az a küzködő, szerencsétlen féreg, kinek öngúny gyanánt „*sapiens*“ a neve „a végesség kellős közepén lehet-e tényleg egy a végtelennel és örökkévaló minden pillanatban“?! (Schleiermacher: *Reden über die Religion.*)

Itt sem radikális beavatkozásra, hanem a benső szükségszerűséggel tovatörtető *isteni evolúció-ra* kell gondolnunk. Nem segít és nem hátráltat ezen semmiféle emberi mesterkedés. Ha valóban életelvét képviseli a keresztyénség a vallásos életnek, végzetszerűen győznie kell; ellenkező esetben nem kevésbé végzetszerűen kell elbuknia. Nincs értelme tehát támadólag fellépnie tudományos vagy társadalmi rendszerek képviselői ellen, de nem helyes azonosítani sem magát velök. Egyszerűen szólva, személyileg ezekhez nincs semmi köze. (A budapesti ref. egyház presbitériuma ellenben a napokban tartott ülésén mégis kizárja az egyház kebeléből a „haza és vallás“ ellen bünt követettekkel együtt Garbai Sándort, Jászi Oszkárt, Fényes Lászlót és Kunfi Zsigmondot. Nem tudom, mit szólna a presbitérium, ha a kizártak — esetleg mentségül, esetleg szemrehányólag — felhoznák, hogy a nap tévedhet, de nem az örökkévalóság.) Ugyanebben az értelemben fejezte ki álláspontját Dr. Makkaí Sándor, „A keresztyén vallás filozófiájá“-ban, a keresztyénség és a társadalmi viszonyok kapcsolatának tárgyalásában. „A keresztyénség célja az, hogy az emberiséget szent, istenszerű testvéri közösségben egyesítse; de hogy ez a cél milyen törvények, intézmények, szerződések etc. alapján érhető el, ma vagy száz év múlva, ilyen vagy olyan körülmények között, ahoz a keresztyénség nem adhat gyakorlati megoldásokat. A keresztyén szellem örök mértéke az igazi társadalomnak, de nem idői szabályozója.“ (A keresztyén vallás filozófiája 286. oldal.)

A keresztyén vallás lényege különben nem teológiai rendszerekre épült — és ezt jó hangsúlyozni azok előtt, akik szisztematomanikusok művének tartják — hanem a kedély egy tisztább szükségérzetére; ebben létjogosultsága és a zálog jövőjére. Az üdvösség, amit ad, mindenekelőtt földi: elviselhetővé teszi a szenvedést. És

ha „a frankfurti nagy hamispénzverő“-nek igaza van, ha „az egész élet önmagában véve szenvedés“, akkor elviselhetővé teszi az életet. — Ugy gondolom, ezzel megvannak jelölve, ha nem is felépítve a kereszténység és a társadalmi kérdés viszonyának határai. A fiziokraták jelszava: *laisser faire, laisser passer* érvényes itt is egy legfelsőbb szempont alatt. A keresztyén egyházak képviselői között pedig azok, akik mégis többre becsülnék a küzdelmet, gondoljanak Goethe szavaira: „*hol mécsék égnek ott olajfoltok, hol gyertyák ott gyertya cseppek; az égi lámpák világítanak csak tisztán és makulátlanul*“.

Szemnye, 1920. április.

ÁPRILIS

Kis hajammal hancúrozott a szél.
A tavasz ugrató kedvébe' volt.
Porzós virág, termős virág, faág
Összehajolt —
Ugrató, ugrató kedvébe' volt!

Kék-kék selyem!... Aranycsoda!... Világok!...

Minden vonal, szín, szag, belémkiáltott.
Beh nagyszerű egy ugrató tavasz!

Beh nagyszerű!...

S beh nagyszerű vagyok:
Ősszel, télen, halottakig halok —
S tavasszal újra keresem a Párom!

NAGY EMMA

SZÁLLTAM A HEGY FELE

Irta: KISS IDA

— Karcolat egy szomorú őszi éjszakából —

eserű szívem hipermodern hajóján szálltam a Hegy felé.

Szálltam a Hegy felé és találkoztam a szívemmel. Méregzöld selyempapírba csomagoltan egy véres eb hozta a fogai között.

— Milyen furcsa — mondtam neki —, Ön kénytelen félni egy beteg kutya fogai között, hogy összeharapják, míg én az Ön bársonnyal bélelt hajóján szálllok.

Összeráncolta a homlokát megvetéssel végignézett rajtam és gombán felelt:

— Milyen aljas Ön, hisz maga dobott a kutyáknak. De meg van az elégtélelem, mert csodálatos szépnek találom, hogy bennem örökkön égnek riadt félelmek.

Már irigylve, hogy félnie lehet, kissé szomorúan szálltam a Hegy felé.

A Hegy felé szálltam és elém jöttek a gondolataim aranyos hintón, rózsák közt, drága ékkövektől gazdag selyem köntösbe öltözött. Néztem őket, milyen színesek, csillogók, teljesek s piros köntösben egy sápadt bajadér szívem hajóját kormányzón szintén őket figyelte.

A piros ruhásra mutatra kérdeztem gondolataimtól:

— Ki ez kérem?

— Ez az Ön lelke — mondták kórusban —, de mert lazák voltak és fáradtak, nem akartak beszélgetni velem s intettek fehérholló kocsisuknak, ki előttem vitte őket a Hegy felé.

Szálltam a Hegy felé és fehér tejüvegen keresztül láttam a nézésem, mint szomorú szavaknak mását. Összeszorult a torkom és halottam messziről a szavam. Egy mély veremből jött, fala igaz gyöngyökkel volt kirakva. Nagyon harsányan csengett, mire a gyöngyök könnyekké váltan peregetek a földre.

A földről füst szállt fel az égre. Egy rikkancsot hallottam kiabálni, de mert nem értettem a szavát odamentem hozzá megkérdeztem: mit árúl? Mert egy taligán rengeteg nyomtatványt tolt maga előtt.

— Ez az Ön múltja 1920 példányban, darabját árulom ötért — gonosszul szemembe vigyorgott.

Megvásároltam az összes példányokat és igen csodálkoztam, hogy nem érzek nagy meglepetést multamnak önkezemben létekor. A Hegy felé szálltam.

Tizenhárom angyal egy tűzesszekérbe akaszkodón kis szivar-

szípkákon halotti indulót fúj, rezes trombiták rettentő hangjaként. A könnyelműségem temették, szegény, felakasztotta magát és miként Illés prófétát tűzszekéren viszik a mennybe.

Kigúnyoltam őket és sárga ernyőmmel fel akartam borítani szerüket, de az ernyő meggyulladt és a tizenhárom angyal kacagva repült a mennybe.

Ekkor láttam meg a szomorúságom. Nagyon elegáns volt, lazaszín nyári ruhában labdákkal dobálózott és monoklit viselt. Roppan megdetszett nekem és meg akartam mondani: ne hordja félszemén azt az üveget, mert már nem igen divat, de ő nem ügyelt rám, mert labdáival piros ruhás lelkemet akarta elérni.

Keserű szívem hipermodern hajóján szállva a Hegyre értem.

Egy trapéz-alaku temetőt testőröztek égigérő fák és a világra sötét éj borult. Láttam lidérc-fényeket imbolyogni réghantolt sirokon és a lelkem — piros köntösben sápadt bajadér — kiszállt szívem hajójából, hogy köztük járjon.

Egy jobb úton találkozott Ibsen Henrik szellemével.

— Köszöntelek költők királya — üdvözölte a lelkem és üléssel kínálta meg egy sír szélén. — A földről jöttem és nagyon fáradt vagyok. Ó, nagy Szellem, itt az életen felül, de szép is élni!

Zordonan Ibsen szelleme:

— Ki vagy te?

— Magam voltam a vágyak égő balkona. De a nagy élniakarásom összeomlott és látom: kártyavár volt, mi rommá dőlt a hajnali szellő érintésére. Keserű vagyok és csak embergyűlölet él bennem. Régen még így mondtam: gyűlölöm együtt az embereket, külön-külön nem érdekel és nem érint egy sem, de a tömeget utálok. Ma már külön-külön is gyűlölöm őket.

— Azért mondom: magadnak légy elég.

— Bujtó babona! A kedvesem is gyűlöltem a földön, pedig sokszor mondtam: szeretlek. Gyűlöltem, mert én voltam a simulásában, a csókjaiban, hallgatásából csak magam idéztem. Talán a kedvesemet gyűlöltem legjobban az emberek között, mert lelkével ölelte a lelkemet, mert megértett és simult a hangulataimhoz, szavak nélkül beszélgethettem vele és mert én mindig olyan embert kívántam magamnak, mint ő volt. Mert egy volt velem, akarta: menjünk a poklok tüzebe, bizonyára vele mentem, ha kínlódvá is halálos fáradtságtól. Ma jöhetett velem és elhagyhatott holnap, tudatalatti gondolataim csak őt övezték örök megkötéssel. Oldott akaratszíj is benultan maradt bennem egynek sugaras szemének érintésével szemközt. Ezért gyűlöltem jobban mindenki másnál és hogy egyszer láttam megnyílni az eget és láttam az Istent zordan trónusán; merészen kérdeztem: mit kíván hát tőlem, ki nem vagyok csak emberi. De ő elemeit küldte ellenem és én félve menekültem vackomba vissza.

— Magaddal meghasonlott lélek? Magadhoz hú, ez amit embertől kívánt, Magadhoz hú kicsinyben, nagyban egyaránt. S így bár megtép a sors, meg van az elégtétel, hogy egybehangzón éltél az erkölcsi igékkel!

— Te is tudod nagy Szellem, az emberek szemében gúny van és a tör a gondolatjuk, mert nagyon is kevés az egyén ahhoz, hogy egyéniség lehessen. Tömegerkölcsre szervezkedtek és ócska törvények hepehupáján bukdácsolnak újságos útjaikon is. Nekem külön fogalmam van jóról, rosszról és az Istenről, gondolataim korlátok nélkül csapongnak és nem bántam meg soha semmit. Mindenért, mi körötem jött vagy ment, magam tekintettem oknak és ittam minden pohárból, mit élém tettek, mert azt hittem: így az életet nem csak félig élem. Én forradalmár vagyok a földön és vannak bennem erős képek, míg imbolygón égnek és hiábavalón, mert képzeteim szabadszárnyra engedem az emberek közé, hát csodálkozón nyikkan a válluk és jó, ha csak kissé egzaltálnak tartanak. Láthatod, nem lehetek magamhoz hű, azért hazudok sokat...

— Kár. Az ember fedheti akarását nyegle kedvvel, utána mégis leskelődön vigyorognak, mert: bárhol mindig csendes úton jár. S köztünk marad merőben idegen. Nem gátolhatja, hogy ne tudjak mindjárt. Négy uja van csak egy kezén. Te is olvastad Viva-kananda indus filozófustól: a világot négy dolog tartja fenn: a bölcssek tudománya, a nagyok igazsága, a jóknak imádsága és élet logikája. Te nem vagy bölcs, mert zúgolódol, nem vagy nagy, mert magadnak is hazudsz, imádkozni rég elfelejtettél és azt mondod: következetes minden szobalány tud lenni. Még porszem sem lehetsz a világ folyásában és nem lehetsz több másoknál, hisz ép úgy napi robotos munkába hajtod magad mint annyi mások és mondom neked: forradalmár sem vagy, mert eltakarod éned és mert az ember, ki bátor, mindig magát adja. Kifelé küzdő proletár vagy csak és nincs jogod kikíváncozni az életből, a napjaid le fognak peregni régi rendeletekre. Menj: próbálkozz nagy dolgokkal és tedd meg a a lehetetlent.

Eltűnt Ibsen szelleme és lelkem — piros köntösében sápadt bajadér — egyedül indult a sírok között. Most üres sírhoz ér és belelép — mi ferde kép — szótalan. A sír alján fáradt vágyakkal nyújtja karjait utolszor, mert szólt a halál kakasa és az ég alján világos csik szürkült.

— Hamú vagyok a parázs felett — mondta félálmosan és lehunyt a szeméit.

Hajnalodott.

Egy feketemázás morgue kocsi állt a hegytetőn. Kinyitottam hátul az ajtót és bemásztam a felső rekeszbe egy másik hulla mellé. Mindjárt ráismertem: a kedvesem volt. Ép a szívemet csomagolta ki és a méregzöld papírra számokat írt fehér krétával, szívemet pedig messze a sarokba dobta.

Felvettem és a zsebembe tettem, de hirtelen haragomban, hogy eldobta szegény szívem, sárga ernyőmmel elvágtam a nyakát és koponyája zörögve koppant.

Rögtön megsajnáltam és fejét magam elé téve sokáig néztem szomorú szeméibe. Kinyitotta a száját, mondani szeretett volna valamit, de én nem akartam hallani szavát, azért múltamból egy

példányt szájába dugtam. Megragadta és lenyelte. Keserű lehetett neki a nyomdafesték, mert a keze utána nyult, hogy megtörölje vele a száját, de én megelőzve ismét egy példányt gyűrtem a fogai közé.

Mind az 1920 példányt megette.

Akkor már nagyon fáradt volt és én igen sajnáltam.

Harisnyakötőmmel fejét törzséhez csatoltan hosszan szájon csókoltam és fejem drága ölére hullott.

TÖRVÉNYLÁTÁS

— Elbeszélés. —

Irta: NYIRŐ JÓZSEF

Úr Csikban kettő van: A törvény s az örmény. Úr lehetne a zsidó is. A többi csak nadrágos ember.

Hagyomány szerint egy örmény hét zsidót, egy székely hét örményt tesz ki észbélileg. A faji kiengesztelést végzi a szeredai törvényszék a feszület, király és a bíró segítségével. Az ámbituson sétál az igazság, de a terembe ritkán megy be, míg benn vannak az ügyvédek. Mi csíkiak pedig csak azért járunk a törvényházba, nehogy a hivatal megszűnjék. Ártatlan jóemberek vagyunk, bűneinkből a szándék mindég hiányzik; mégis fogyaszt a törvény és örmény, mint a szű a fitódi szenteket.

A teremben súlyos büntetések veszedelme tompítja a bátorságot. A bíró is sovány, ehezetsárga, köhögéstől hétrétű öreg hektikás. Paragrafusbajusz, két avas kapafog jelenti a méltóságát. Ridegen nyálazza a kérdést.

— Mi a neve?

— Esre Álózi az Anrásé.

Esre Álózi fürgetestű, mégis mozdíthatatlan nagyszerű ember. Afféle híres menybéli intrikus, milyen csak székelyek közt van. Űde száján egyaránt édes a mondás és csók. Feleletin jóíz csillan ki, mint a galamb nyakán a hímesség. Derűs és bizalmas, mintha ebben a pillanatban fogadta volna örökbe a horgas, mord ügyészt. Valódi emberek eleje, jókedvnek teteje. Megjelenésétől szemlátomást javul az igazságszolgáltatás.

Eranosz, a vádló zilált, szörös örményarc. Kegyetlen, pénzféltő gyimesi származék.

— Jeédus áldja meg Emmárosszúr — barátságoskodik kissé Esre.

Azért történik, hogy saját javára billentse az ítéletet s végül a a bíró maga aggódjék, miként lehetne Esre Álózit megmenteni. — Különös lelkiállapota ez a pszichoanalitikus bírácnak, milyenben az anyafarkas lehetett, mikor Romulus és Remust szoptatta az Aventinuson ahelyett, hogy felcsemegézte volna. — Világbirodalmak sorsa ilyen kicsiségeken mulik.

— Ismerje be a vádat — kényszeríti Esré.

A székely felintése fitymáló, mintha a törvényszék csak a kezehátára szállott cseszle volna.

— A vádat béüsmerem, a tényálladékot tagadom.

— Mondja el hát az esetet.

— Itt nincs semmi eset — fittyenti a száját Álózi, — hanem van a zédes Ecsémmel egy osztozó pityókaföldünk.

A föld-gondnak minden gyötrelme és tragikuma benne van,

ahogy ezt az esőárkolt, sülyedékes, sziklás erdőkatat szakértően becsli.

— Az ördögök ganyézzák. Nem iszem az, csak — példa-beszédet.

Bíró, ügyész, ügyvédek, a pörös társaság görbe tisztelettel ül a törvény vastálja mellett, míhelyt lesbe, gubbasztva kever örökóta Pilátus az igazság alkimistája. A székely kedvet, élcet csordít bele.

— Mondom ecsémnek: Nagy pénz lesz a födből.

— Tám kalugerral beszélt, hogy úgy tudja Alóziabátyom — kacagta.

— Nem voltam a gránicon.

— Akkor szűzleán...

— Az es eltöt tőlem.

— Istene ne legyen, ejsze kégyökő!

— Met a nem hányódik, hanem ide nézz! — mutatam a szekeret.

— Sze köszén.

— Még mókáztam.

— Ez-e? — Hát ez ámerikai pityóka, mijent a vonaton sűtnék. Este elűtetjük. Most hányám a szeker derekába egy rézorva vonatról, hogy üreskűzt nejarjak.

— Ugy es lőn.

— Egy üres tarisnyát megtöténk s avval el az örménhez. — Kípakodunk a pudlira. — Az örmény nézi, vakarja, szagolja, nyalja.

— Hol kapták?

— Hunyoritok ecsémnek, hogy bizza reám.

— Jó hatkőblős földem van belőle s ezt es a bányaugedéj miatt szedők mustrának.

Így elszóltam magamot.

Rángatni kezdí a zekémet az örmén, hogy adjuk el neki a fűdet s elé a fenyűvizet. Addíg erről, addíg túl, hogy még a bánat-pénzt es reánk erűltette...

Tudattalan kedvességgel mesélget Esre Alózi s olyan becsűletes hozzá, mintha most frissen mintázta volna a teremű barna borvíz-sárból és a paradicsom fűvén kiterítve szántaná, hogy a sugárzó fénymű egymáshoz kűtözze tagjait. Haján is ragyog a derűsség, amí nem fűrt be a fűrfangos fejébe.

De már pűkhálón fűggött a baj, mert szólal a törvénybíró.

— A csalás nyilvánvaló. Vádlott maga is beűsmerí.

Erre felhűrdűl.

— A csalás-e?

Átrémlik rajta dűrván a meggyalázás. A gyanusítás tovább remeg két térdében, mint orgonasípban a hang. A szeme betűlthetetlen mélység lesz s a testén rengű erűk, vágyak kűnyszere szűnet-nélkűlvaló. — Elűtűnt a lét ekhűja, a jűkedv s a fura kis kolíbrik, a trűfák. A rongyos, árva csavargű az élet írűgyen elhessentette.

Érűthetetlen.

Az igazság akarja így? Az dobta le az embermagasságból a törvény közűs gödrébe, hol már az embertől megcsűműrlűttek a fűrgek?

— Szervusz becsület — bánkodik Esre az Anrásé.

Ugyanaz az értelme, mint a világhíres jézus-szónak: — Beteljesedett.

Mert mindkettő után öles léptekkel égre lépett az éj, az ijesztő, szörnyű csillagkovács. Előtte vasporos, bőöblű kötény. Jólelkű, vénbamba szerecsen, kit a setét barázdán követnek az Ikrek: Álom és Csoda: Öklével gorombán a szívökbe markolt és szétszórta értékük ezer fénylő magvát.

Szégyentől foltosan védi magát Esre.

— Híz csak *kitalálás* volt az egész.

Hiába.

A törvénynek nincsen malasztja. Az ügyész sokszorozza a vádat és nincsen, aki a székely javára perelne, szólván:

— Ne bántsátok, hogy nézzen továbbra is ragyogó büszkeséggel, mint az érett kazlak tetején szokott, hol nótát érlel a nap s az imbolygó piros kendő a lányok fején.

Mert ő csempészi a hajnali füttyöt a pacsirták közé.

Ő szedi le a palánkon fennakadt nagyanyókat. A kacagányos, sánta királytestőr ő, ki kacagtatón fut a lova után; vagy ősszel a bokronmaradt utolsó ribizliszem, a pusztulásba belemosolygó.

Ne ítéljetez, mert — s ezt csak súgva mondom — ő az utolsó székely a nagy fajból, kinek kedve van és ha ezt is letöritek, szomorú lesz a Föld, meghal a híres *kitalálás*.

Túlságos nagy lesz ezért a pénzért az igazság. Lássátok. Az arca máris, mintha hullaszereződés avult pecsétje volna...

Érzi a vádló, hogy pártján van az ítélet. A szemig legénytollas örmény világosodni kezd az örömtől. Szájában meggyúl az áhitat. Jó a törvény tenyerén lenni.

— Ravasz a paraszt — mekegi bizalmasan.

Meghallja a székely és lassan tornyosulni kezd a barna fő. Mellette láncát szagatja az indulat. A törvénykezők fölött kinyújtott karja azt mondja: Csend és halál. Rejtelmesen felel.

— Bőjtöld meg a szót örmény. A székelynek csak térdig ér a törvény.

— Ne fenyegetsen — rivall az ügyész.

Nem érti senki a különös mondat, mióta úgy élnek az emberek, mint hajuknál összekötözött bolondok.

Csak a székely bátor kimondani, hogy az ember több, mint a törvény, ez a tövisfészek, kardonfüggő mérleg.

A bíró, mintha gyanítaná, — enyhül.

— Mit hoz fel a védelmére?

Alózi tekintélyes pózba mozdul.

— Szót kérek!

Pillanatig gondolkodik a beszéd ékességén.

— Tekintetes kiráji törvénszék, mint ítélő bíróság!

Már gyöngyök ülnek haja fürtje alatt.

— Szomorán értesülök, hogy a községünkbeli örmén család büntényével vádol, mejnélfogva Én Esre Alózi az Anrásé hajlandó

vagyok a zistenig feljebbezni. — Kéntelen vagyok továbbá észlelni, hogy ezön mókatréfa miánn a királyi bíróság es férelépett a hejes útból...

A bíró megszakítja a védelmet. A székely is teljesen elérzéke-nyült, mert többet érez, mint amit kitud fejezni.

— Ha tréfa volt, béküljenek ki.

— Én-e? — Én soha — mereszkeedik Esre.

Szívós daccal szembelezád, a bozontos szem meg nem retten. Pusztul az alázat. Bajsztát a szó félreacsapja. Ha szobor volna, félmeztelen, most komor mellén fénylenék az emelő. Ha leány látná, szájába csókot lopna, mint szentantalt szokta tölgyek vörös odvába az ájtatos. Büszkén a pulpitusához lép.

— Mivel tartozom?

— Várja be az ítéletet s ha fellebezni akar...

— Nem fellebbezek.

— Már előre megnyugszik benne?

— Nem nyugszom meg benne.

Bámulva néznek Esre Alóziára.

— Ezt igazán nem értem...

A székely szánakozva tekint rájuk.

— Ne is erőtesse magát törvénybíró úr. Máskép ölelik a leánt, máskép a menyecskét. Mődja van mindennek, — még a törvénytevének is... BCU Cluj / Central University Library Cluj

Már nincsen előtte a régi misztikus tekintélye a hatalomnak. A törvénylátókra részvételt gondol. Emberronsok azok is, kenyérért hivataloskodók. Az igazság lassan halad, mint az olvasószemeken az Ave Mária. Hogy lásson be a gyomorhajos ügyész a lélek szép mezőibe? Az akarat érckapuja nem tárul magától. A kis mókatréfa komorrá súlyosodik Esre Alózi előtt. Látszólag semmiség, majdnem ostobaság, valójában megtévesztően álcázott veszedelem. Most jön ez a pénzkopó, vagyonszívó ember, ki a küzdő nép föltételezett ostobaságát kapzsian üzleti titokká mélyíti, tudja, hogy a tudatlan szegénység szükségből a szemétben is vagyont ér. Ebben a vemhességben emberek pusztulása rejlik. Ezért jött az egészséges erő, hogy szellemes tört vessen elébe. Nem a pénzért, haszon miatt, hanem a felsőbbes öntudat nagyszerű játéka miatt. Ez a harisnyás embervirtuóz egy különös népről tett bizonyosságot, mint ahogy a kőberekedt farília világokat leplez le.

Az ítéletnél is makacs maradt a székely szája. Mégis elfehéredett, mikor írásba tették a becsületét. Kissé előrebágyad, szeme elméláz feketén, a test bátor és kemény, de a hite beteg, mint az elaludt gyermek kezébe szorított virág, melyet kitéptek az áthevült fenyők közül a füvek ritmusából.

RABINDRANATH TAGORE VERSEIBŐL

A hindu költészet formaművészete más, mint a miénk. A rímet és a szótagos ritmust ott sűrű aliteráció és végtelen dallamosság helyettesíti, amit azonban magyar nyelven visszaadni lehetetlen. A legtöbb Rabindranath-fordítás éppen ezért nehézkes és szürkés. Az itt közölt versekben az eredetnél sűrűbben előforduló, de a mi füleinknek megszokottabb rímekkel próbálom visszaadni Rabindranath Tagore könnyed és színes írásművészetét.

Egy vándorló bolond a varázskövet kereste, por fődte rőt haját és fáradt volt a teste, a dac zárta ajakát, mintha a szív kapuja volna és úgy fénylett két szeme, mint jánosbogár a porba.

A tenger zengett előtte és a végtelen.

Nem tudta, mi a lényeg és az értelem; a hullámok titkos kincsekről regéltek, de gúnyos szavukból ő semmit sem értett.

Csak vágy hajtotta, nem a remény, kutatott egész életén s nyugalmat többé nem talált.

Miként az égen futnak ott a körbe keringő csillagok egy elérhetetlen cél után,

úgy a varázskövet keresve a partokon bolyong a rőthajú bolond.

S egy pásztorfiú im eleje lépett:

— Hol szerezted ezt az aranyéket a derekadra, mondd?

Meghökken a vándorló bolond — a régi vaslánc ma íme szín-arany! De nem tudta, a csoda hol esett

s a homlokára csap a dőre: — ó, hát hol talált rá a varázsköre, amit keresett?

Megszokta rég, hogy az út minden követ felszedje és a lánc vasához üsse s aztán eldobta őket újból; hogy a lánc átváltozott-e, nem volt rá semmi gondja. Így találta meg és vesztette el a varázskövet a keresés bolondja.

A Nap az égbolt biborába fúlt.

És megfordult a vándorló bolond, vállát görnyeszti már a régi gond s elveszett kincsét keresi újra; a teste, lelke fáradt és beteg, mint büszke fa, mit porbasujtott játékos fergeteg.

*

Az ifjú mindennap erre jő s aztán megy az útjára újra.

Ha holnap ismét eljár erre ő, a hajamból ezt a szál virágot vidd el neki, barátom.

De hogy kiküldte, soha meg ne tudja — hiszen csak jő és megy úgyis az útjára újra.

Az ifjú a fák alatt a porba dőlt.
 Menj, barátom, készíts neki virágos, puha pihenőt.
 Szeméből minden bánat a szívembe árad.
 De hogy mi a vágya, soha senkise tudja — mert csak jó és
 megy az útjára újra.

*

Hagyd abba csengő, zengő éneked s halkuljon el imád! Ki az,
 kit árva életed templomhomályon át imád? Nyissad ki gyáva két
 szemed, hogy látni tudd: nincs a templomban Istened!

Ó arra jár, hol a szántóvető túrja a rögöt és ott van ő a kő-
 török mögött. Ha szédít a nap, vagy zápor esője dül, velük van
 mindig rendületlenül.

Dobd el hát te is ünnepi, szent ruhád s a földeken kövesd a
 lányomat!

Megváltás? Vajjon van-e valahol?... A Mestert a teremtés
 terhe nyomja s ő most érettünk is lakol.

Hagyd abba hát a hódoló imát! Dobd el a tömjént és virágot
 s nem baj az, ha ruhád rongyos és esőben ázott! Menj elébe majd,
 legyen veritékes az arcod s a gyáva alázat helyett mellette állhatod
 a harcod!

Fordította: CZIFFRA GÉZA

RODIN LÁTOGATÁSA ANATOLE FRANCENÁL

A *Napkeletnek* írta: KÉMERI SÁNDOR

Amalfi-i templom Mária oltáráról ki tudná hány év előtt lezedett, de bizonyára a kezdődő renaissance idejében készült, igen elsárgult két terítőre esett a választásunk és egy firenzei Santa-Croce-beli csupa csipke oltárterítőre. E háromból állítottuk össze, közre véve a szálló angyalrajzos firenzei csipkét, hogy a Rodint váró dejeuner lakomájának asztalterítője legyen. Anatole France különös gonddal és figyelemmel választja ki a legszebbet mindenből erre az alkalomra. Csaknem harminc évi komoly és életükbe erősen belezántó elszakadásuk után most az én nagy megbecsülésem hidalta át mindkét részről ezt a mély szakadékot. Nem volt könnyű a két kemény öreg egymástól elfordult barátságát, a két ellentétes világnézetet összehozni. Egy ponton a közös antik-szereteten, sikerült mégis. Anatole France-nak gyakran szoltam Rodin meudoni antik szobor-gyűjteményéről és Rodin-nek is beszéltem Anatole France Villa Saïd-beli kollektójáról. Vágyat és érdeklődést keltettem fel bennük, hogy egymás gyűjteményét megnézzék, hogy egymás harminc év óta nem látott, szépen megőreedett arcába bele tekintsenek.

— Hát igen, látni szeretném, — hunyorgott Rodin a közelgő nyár erős világításában, a készülő amerikai portraít szoborfeje felett, — látni, hogyan modellálta meg az élet Anatole France ovális, fiatal ábrázatát, miképpen faragta ki kíméletlen vésőjével lágy, álmodozó kifejezéséből, a karaktert.

Anatole France inkább öniróniával, mint megőrzött keserőséggel azt mondotta:

— Most már összetalálkozhatunk. Alkonyatkor nem fogunk egymásban annyi hibát találni. Az élet leszálló hűvösségében megnyílnak a fiatalság forróságában kigyult indulat.

És mert fiatalabb valamivel, ő ment el velem először Rodinhez Mendonba. Egyszerű volt ez az első találkozás, a nagy elszakadás után, egyszerű és természetes, mintha csak tegnap váltak volna el és ma már látnak egymást minden harag és rosszérzés nélkül. Most Anatole Francéhez várjuk Rodint.

A hatalmas németalföldi pohárszék előtt tálakat és tányérokat válogatunk. Pompás, színes, értékes olasz majolika és porcellán tálakat és tányérokat, valamennyit művészkez festette. Anatole France ezek közül is a legszebbeket és legritkábbakat vettette elő. Aztán a poharakra került a sor: vizespohárnak öblös, halvány ametisztfényű csehkrisztályt választ; fehérborosnak nyúlánkat, karcsut; vörösborosnak kehelyszerűt, olasz kristályt; pezsgősnek XVI. Lajos korabeli gyönyörűen csiszolt francia kristályt. Az egyiket megkocantotta füle mellől elvett lúd-író tollal. Magas szopránként szökött fel belőle a tiszta

muzsikális hang, mely halkulva szállott lejjebb és elterült a pohár üveggarangján.

— A letűnt királyi pompa és fényűzés idejéből reánk maradt pohárnak sikolt csak így felénk a csengése! — mondja France. — Vajjon nem érintette-e valaha szép, fehér kezével, Mária Antoinette, hogy piros ajkához emelje valamelyiket?... Talán éppen ezt, amelyikből ma Rodin fog pezsgőt inni? A legfinomabbat amit kapni lehet.

— Rodin is szereti az egyszerűséget, miért ily fényes lakoma a számára? — kérдем megütődő csodálkozással.

— Otthonomban úgy akarom fogadni, mint a megtért tékozló ifjút. Ki tudja hányszor ehetünk még egymás asztalánál. Szeretném a legjobbmal megkínálni, hogy oly rég nem kínáltam meg semmivel.

A megtértett asztal közepét éppen tele hintette pármai ibolyával, mikor megérkezett automobilon Rodin. Elébe siettünk.

— Mínta erdőben lakna: hűs, árnyas itt, ozonos a levegő, nagyszerű a csend! — jön fiatalos vidámsággal a pár lépcsőn fel Rodin.

— A bois-hoz vagyunk közel; — öleli magához France Rodint.

Indulunk a szalon felé. Anatole France magas hajlékony, de széles a válla, de domboru a mellkasa, ha fehér fejét nem látnám, alakja után fiatalnak hinném, oly sudár. Léptei könnyűek, járása mégis kissé tétova, onnan van ez, hogy nyitott szeme bár mindent meglát, mindég elnéz a dolgok felett valahová, ahová már csak az ő bölcsessége lát el. Rodin alacsony, tagbaszakadt, zömök, olyan tömör, mint márványtömbjei. Háta, mellkasa, vállai hatalmasan eltérbélyesedettek, izmosak. Kurta lábszárain erősen, súlyosan és biztosan jár. A fejét, — pompás nagy, Michelangelos fejét, — nagyon egyenesen hordja kemény, vastag nyakán. Szűros tekintetű szeme féltékenyen pislog és hunyorgat, aki nem tudja, hogy igen rövidlátó, meglepődik ezen.

— Hiszen itt nincsen egy szobor sem! — szólja el magát Rodin csalódottan, miután hunyorgatva végig pislant a hosszú szalonon.

— Nincs; — mosolyog France ravasz-kásan.

— Hát akkor hová rejti el gyönyörű Afroditéjét?... csak megmutatja talán?

— Féltékenyen őrzöm könyveim közt dolgozószobámban, de ha kipihente magát megmutatom. Úgy hiszem egyenesen műterméből jön és örül, ha a márványok látásától kis időre megszabadul, addig megnézzük itt a képeket meg, a Jeanne d'Arc gobelint.

— Nem vagyok fáradt, — pattant fel hevesen Rodin, — nézzük csak meg előbb azt a kis görög istennőt...

Anatole France, — ami ritka nála, — jóízűen felkacag:

— Megteszem a kedvéért, pedig mohó szobrász-szemtől, megvallom, félttem.

Egy emelet lépcsőin haladunk fel, csupa mesterművek közt, de Rodin semmit sem néz meg, úgy siet felfelé. „Mint a vágytól űzött vőlegény menyasszonyához“ — mondja France még mindig nagyon vidáman.

Anatole France felemeli a nehéz, sötét színek szépségében bujálkodó keleti függönyt, ideges, keskeny kezével, amely hasonlít e percben a halványan érezett márványhoz.

— Milyen csudálatosan kifejező, érdekes keze van! — szól Rodin, egy pillanatra elfeledkezve még Afrodite látásának vágyától is.

France előbbi vidámsága elfanyarodik. Ő tudja mitől kifejező és szép lankadságában a sápadt kéz: „a töprengéstől, munkától és szenvedéstől”, — így mondotta nekem egyszer, amikor azt állítottam, hogy sohasem láttam az övéhez hasonló kezét.

Hátunk mögött csendesen betettem a könyvtárajtót.

Rodin két sietős, szilárd lépést tett előre, aztán megtorpadt az aludtvér színű Afgán-Bochara szőnyegen. Afrodite állott előtte egy ablakmélyedésben. Mély éjszaka-kék függöny sötétségében rajzolódtak ki finom és gyöngéd testének konturjai, mintha hajnalhasadás lett volna az éjszakában.

Sokáig állottunk a nagy csendben szótlanul. A félig nyitott ablakon át, — France ezt találja jó világításnak az istennő szépségéhez, — tücsök csiripelése hangzott fel a kertből a magasan nőt fűből, mintha messziről jönne elnyújtott énekük.

— Különösen érzem magamat, — simitotta végig kigyöngyözött homlokát Rodin, — földhöz sújtott ennyi szépség!... Ugy tetszik hallom a századok dübörgő rohanását az örök temető agyagos földjén, ahonnan a tücskök szólnak hozzánk... Phidias idejében élhetett... ha ő maga készítette ezt a szobrot... Sokkal szebb a Louvre-beli milói Vénusnál...

És Rodin rövidlátó szemei látnokok lettek. Úgy égtek zöldes-kékségükben, mint az ég permén fellobogó tűz, melyről azt lehetne hinni, hogy a föld mindkét részére egyszerre küldi fényét. Nézte égve lobogva Afroditét.

— Így álmodozunk a fiatalság és szépség istennőjének, — szoritja meg Rodin kezét Anatole France, — így, az életre és halálra gondolva. Arra, hogy mindennap látom Afroditét, de ha jól megnézem, még mindig így lelkesülök. Azt hiszem, most már szentül hiszem, hogy valóban Jézus előtt négy századdal, a Phidias korában készülhetett, ha nem magától a nagy mester kezétől, akkor valamelyik igen tehetséges tanítványától... Hogy e feltevésekre bizonyítékot szerezzek, egyszer Athénba útaztam. Örülök, hogy megtettem, mert a parthénoni Minerva megerősített feltevésemben, amelyet különben most oszt velem, mon ami, és többen is osztottak, akiket közösen becsülünk műismeretükért. Ez a Phidiashoz méltó antik görög szobor végtelen finom harmonikus vonalaival, mintha csak ikertestvére lenne „la Minerve chriséléphantine du Parthénon“-nak. Ugyanaz a konstrukció, ugyanazok a végtelen finomságok, ugyanaz a vonalösszhang, ugyanazok a szobrász tökéletességek. Aztán megnéztem Phideas olimpiai Jupiterjét, és mind erősebb lett a meggyőződése: e három szobor egy mester műve.

— Első pillantásra, — int igenlően Rodin, — ez az impreszió. És mentől jobban nézem, annál inkább hiszem, ez a remekmű

csakúgyan: egy Phidias. Maga a márvány is e mellett szól. Penetlikoni rózsaszín tűzű, arany-barna patinás márvány, mintha élő test meleg színe lenne. Ilyen ma mind az a márvány, melyből Phidias faragta a szobrait egykoron.

Egyszerű szobrász állványon Rodin forgatja Afroditét szerelmes, gyöngéd kézzel. Körüljárja, nézi, megvilágítja minden oldalról. Végig cirogatja modellálásához szokott hüvelykujjával a keblét, hasát, combját, vállát, hátát, „hamvas barackhoz hasonló“ gömbölyűségeit. Alig érintő tapintással úgy keresi ki a domborodásokat és mélyedéseket, a „lyukat és púpot“, — miből úgy szokta mondani a szobrászművészet áll, — mintha most rögtön szobrot szeretne formázni a fiatalság és üdeség szépségéről.

Amikor néhány év előtt (talán 1902 elején) sokat emlegették és vitatták írói és művészi körökben ennek az antik görög szobornak, ennek az előttünk álló Afroditének eredetét, Jean Moreas szerette volna kikérni Rodin véleményét. De e két most együtt gyönyörködő művész, akkor hevesen és méltatlankodva útasította vissza összetalálkozásuknak még a gondolatát is. Most pedig a szobor fenséges szépsége előtt, melyről ők maguk mondják, hogy maradandó és örök, úgy hajlík egymás felé ősz fejük, mintha ellentétes gondolatok soha nem rántották volna el messze egymástól őket, mintha a Dreyfus-pör és már azelőtt is, más felfogásuk miatt, nem történt volna köztük elszakadás... Nincsen-e nagy és szomorú rezignáció a megenyhülésben, a békülésben, pontottevés a szép, nyugtalan, engesztelhetetlen fiatalság után?...

— Micsoda formaérzék! — ragyog és hunyorgat a Rodin szeme. — Hogy meg van építve ez a törekeny test, akár egy dóm. Egyensúlyban minden rajta, méreteinek tökéletessége szédületes... Nem lehetne azt mondani róla: a legnagyobb geometriai költészet, a terv, a számítás himnusza?... A szobrásznak sokat kell tanulnia... Phidias tudós lehetett...

— Komolyak és teljesekek voltak, látjuk a műveiből: anatómiai, geometriai és architekturális ismeretei; — mondja France — Michelangelo nem tudta volna megteremteni Mózesét, ha nem tanult volna az antik görögöktől és különösen Phidiasnak villámokat szóró Jupiterjétől.

Elismert apaság nélkül a művészetben is, — mosolyog szakállhullámaiban Rodin, — fattyu a sarjadék. Nos inkább elismerem, sokat tanultam én is az antikoktól, sőt Michelangelotól is. Bármennyire tehetséges, sőt zseniális a művész, meg kell, hogy vesse lábát a tudás talajába, aztán szállhat, csaponghat merészen teremtési vágya... Én sokat tanultam, amíg mintázni mertem Balzacomat... A régi katedrálisok primitív szentjeinek alkotói is mind mestereim voltak... Tág-ranyított és csukott szemekkel egyre tanultam és tanulok ma is... Afrodite kőbevésett remek szépsége, mely évezredek után frissen és üdén áll előttünk, — szintén tanít.

— De nézzük meg a Tanagrákat! — és France egy kis szekrényhez lép.

Egy arasznyinál alig nagyobb szobrocskát Rodin felé nyújt. Rodin megfogja, erős, vastag ujjai rá tapadnak, tenyerébe állítja, akárcsak játék, vagy élő kisbaba lenne. Rámosolyog, nézi:

— Itt az impresszionizmus öse! — emeli nevetve France felé.
— Mintha még forró lenne ez az égetett agyag, de nem a kemence tűzétől, hanem a mintázó ujjak gyors munkájától, amellyel hirtelen agyagba akarta rögzíteni ennek a grációzus táncosnőnek ellesett táncos mozdulatát... Minden temperamentumos szobrász szereti az agyagot, izzó lesz tőle az ujjahegye... Az apró Tanagrák nyugalmában sok a forróság...

Rodin fűrgén a magas kandallóhoz siet, nem ér fel a párkányáig, felágaskodik, rövid karjával fel nyúl és levesz egy hosszúkas, százrancos ábrázatu görög márvány fejet. Osszetett tenyerükön nézgetik szemben, profilban. En csak az egymásmellé nyitott tenyerüket figyelem. Anatole France tenyere olyan, mint a sárgult, keskeny, hosszú levél, melyen kékes-zöld erek finom hálózata rajzolódik keresztül az ízületeken át fel az ideges, tapintástól irtózó ujjhegyekig. Az egész sovány tenyér nagyon simán, egyenesen feszül ki. Adakozó kéz, csepet sem görbülnek maga felé hegyben végződő nyúlánk, hajlékony ujjai. Hüvelykujja, mely alig ér feljebb mutatóujja tövénel, felösen és szeliden odasimul a tenyeréhez; a félénk, érzékeny és tartozkodó jellem karaktere ez. Valami bús, révedező lankadság van az egész kezén, amint vékony csuklóján bágyadtan előre hajlik. És mégis ütőere halvány kékségén át, a karról olyan izmok feszülnek a tenyér síkjába, amelyek nagy enegiát és makacs akaratot mutatnak.

Rodin tenyere hasonmása annak a nagyszerű tenyérnek, melyet ő formázott agyagból és kifaragott, márványba és amelyet „Isten kezé”-nek nevez. Így feszülnek, duzzadnak azon a teremtőkezen is az erek és izmok. Ilyen tömpék, tapintáshoz szokott, erősek és kemények a kurta, vastag, szinte bütykös ujjak. És az ujjakhegye is ilyen különösen fejlett, magasan párnázott, kidagadtak rajta az izmok a márvány és agyag gyakori tapintásától. Csaknem külön szervekké fejlődtek, hogy hatodik érzéket szolgáljanak: a formázó vagy teremtő érzéket. E magasan kicsúcsosodott ujjhegyeken, mintha mindig szobrász-vágyak pirkadnának pirosuló meleg vérből, mely halhatatlan életet akar belevinni az élettelen anyagba. Maga a tenyér széles, vastag, öblös, nem feszül ki simán, tartani és megtartani akarja a dolgokat. A színe vörös, mint a naptól átmelegített gránáté és éppen olyan tömör, kemény és súlyos is. Megérezni ezen a hatalmas tenyeren, hogy tud lesújtani, kalapáccsal óriási márványtömböket akaratának engedelmessé zúzni, istenként azt formázni belőlük, amit akar...

A dolgozószoba színes ablaküvegeitől gyöngyházfényes levegőben összesimul a sztóikus bölcs szoborfeje alatt a két nagy művész emberi különbséget jellemző fehér és vörös tenyere: az összetalálkozott ellentétek. Fiatalon taszították el egymást, öregre érve, fonnyadtan kerültek ismét össze. Érintkezésükkel úgy közelednek, mintha azóta mindent megértve most már egymást is megértenék.

— Nézzük meg most a hindu és perzsa kerámiákat, mester, —

indítványozom. — Az antikok súlyos és elmélkedésre készítő gyönyörködése után, pihenő lesz a szemnek a dekoratív rajz, a meleg, vidám színek.

— Jó lenne, — int helyeslőleg France, — de az a baj, hogy Josephine, aki nem érti és ezáltal nem is tiszteli kellően a művészetet: rájuk szabadította a majorságot. A tyúkok és kakasok aztán még kevésbé respektálják az én legszebb és legritkább keramikáimat.

— Az ilyesmi nem zavar, — nevet öblösen Rodin, — az élethez tartozik . . . Különböznél úgyis tudja, galambjaimat bronzaim patinázásáért tartom . . .

— Gondolhattam volna, hogy ide is lejönnek, — zsörtölődik az öreg gazdasszony, amint a konyhaajtóból megpillant bennünket a keramikák felé tartani. — Siess csak, Marie, hamar, legalább nagyjából, seperj el a csirkék és a tyúkok után!

— Hopp: kiált Rodin a szolgáló leány elé toppanva. Rá ne emelje még egyszer a seprűt hajdani királyok palotáinak díszére. Ez itt, amelyikre már rásuhintott: a sok kincses Dáriusé lehetett.

— Híre-pora sincs már annak a királynak, — kacag széles szájjal bazsarózsa arcának csattanó pirossága közt a fürge paraszt leány, — hogy ide került hozzánk a holmia, mi parancsolunk felette. A meghalt király már nem számít.

— Shakespeare mondását idézi ez az egyszerű falusi teremtés, — szól France, miután elküldte seprűjével a leányt, — bár nem valószínű, hogy olvasta volna a britt író műveit. A primitív lelkeknek meg van a saját bölcsességük, et bien de choses nous enseignent, justement dans leur simplicité, les filles du peuple! Ez valóban jó-perzsa darab. Jól mondotta az előbb I. Dárius, vagyis Daryvous, a Hystaspe fiának idejéből való, aki meghódította Indiát, de akit legyőztek Marathon-nál a görögök. Marathonból hoztam magammal: Jean Moreas rokonaitól, egy görög nemesi családtól kaptam. Mesét is meséltek róla, amikor megajándékoztak vele. Azt, hogy mind a három Dárius király, a halállal vívódnak, az ilyen keramikával ékített terembe kívánczolt és élettől búcsuzó, halódó pillantása mind a háromnak éppen ezen a kerámika darabkán: merevült el az örökkévalóságba. Mert az első halott utolsó szemvillanása magikus erővel oda vonzotta az utódokét is. Ez az oka, hogy így megőrizték évezredekén át, hajdani halottas-teremnek ezt a kis darabka keramikáját és ettől a legendától lennének ilyen világítók, ragyogók a színei. Annyi bizonyos, hogy a legenda megszépíti a dolgokat, — a magam részéről csak azt fűzöm hozzá, — nem kutatom mi igaz és mi elképzelt benne. Az igazságot, az elképzelésetől, a kitalálásoktól, amúgy is nagyon nehéz, — ha nem éppen lehetetlen, — kihámozni.

— Én csak azt tartom igaznak, amit érzek, — nevet Rodin.

— Ebben is megegyezünk, — mosolyog France — annak az asszonynak van igaza, annak a szobornak, annak a könyvnek: akit szeretünk . . . De térjünk vissza megegyeszer ami antik görögeinkhez. Szeretném megmutatni a stéle-funéiraimet!

Rodín zavartan, várakozásteljesen állt és nézte Anatole France tevését-vevését. Egyszerre félénk lett és szomorú, mint nagy dolgok előtt szoktunk. Nagy fejét mellére horgasztotta és várt.

A lépcsőházban Anatole France lehúzott egy ablakfüggönyt, kinyitotta az udvari szoba ajtaját. Jó világításba helyezte az antik görög siremlék domborművét, az athéni országúton talált stéle-funéraire-t, melynek gyöngyszinesre sápadt márványán a műzsát látjuk a költő sirján.

— Ide rejtettem a tölgyfalépcsők árnyékába, — mondja France — Hogy mindég mellette haladjunk el, mint hajdan, amikor még az Athénba jövő-menők útközben mindég gyönyörködhettek benne. Abban a bizarr gondolatban, hogy halottaikat az országút szélére temették, a memento mori poézise volt: útjában jusson eszébe boldognak, boldogtalannak, hogy minden út ide vezet!

Rodín stéle-funéraire-hoz sietett, aztán eltávolodott, majd újra egészen hozzá közeledett. Mellé állottunk és őt néztük először. Kipirosodott az arca, felragyogott a tekintete. Széles, magas homlokán varjúszárnyként felszaladtak a ráncok. Hatalmas melléből mélyet, erőset lélegzett:

— Ca m'apporte une ivresse générale... m'exalte... A nápolyi múzeum antikjai közt sem találni szebbet...

— Mi, akik úgy szeretjük az antikokat, Rodín, minékünk, — mosolyog engesztelően France — antik görög márványt, — ilyen stéle-funéraire-t, — kellene, hogy tegyenek hamvadó poraink fölé.

Kíméletesen, óvatosan csengettek. Anatole France kiadója, Calmann Lévy jön... France pár lépést elibe megy.

— Bon jour, mon, ami, — köszönti, kezét szorít és bemutatja Rodínnek...

Most már láthatólag Rodínnek is jól esett pihenni a hús szalomban. Jeanna d'Arc gobelín-je alatt ült egy alacsony kereveten, kurta lábait egymásra rakta, hátra dőlt. Calmann Lévy élénken, fürgén, mint egy eleven ujság, recitálni kezdett:

— Marseille-ben még mindég tart a tengerészek sztrájkja, Briand választásokra készülődik és amit legelőször kellett volna mondanom: Björnson meghalt a Rue de Rivoli-beli Hotel Wagram-ban. Bebalzsamozzák, különvonaton hazaviszik a családi kriptába.

És Calmann Lévy még beszélt a családról, a hazaszállításról, de France már nem figyelt a szavaira, elfehéredett arccal maga elé meredt.

— Úgy tudom, február végén meglátogatta Björnson, — fordult France-hoz Rodín, — hihette akkor, hogy pár hónap múlva meghal?

— Akkor már haldokolt, alig eszmélt rám egy pár pillanatra, fia mondotta „vivódik a halállal, békül az étellel“, én azt hittem a másnapot nem éri meg. Nehezen győzhette le a halál, ha mégis hónapokig tusakodott vele... Magam előtt látom most is csodálatosan nagy, kemény koponyájú, szép oroszán fejét, amint halódásában is büszkén, akaratosan hátraszegzi a súlyától görnyedő párnahalmon.

Vállai szélességét nem mertem elhinni. Melle úgy emelkedett a fehér gyapjútakaró alatt, mint egy nagy gépezet óriási hengere. De a szeme végtelen szelíd volt és bús, amint megismert és tekintetét reám vetette. Szinte éreztem lelke nyugtalan rebbenését, olyan erőt fejtett ki, hogy öntudatnál maradjon. Láttam vonásai vonaglásán, hogy fél az öntudatvesztés mindég előtte kavargó örvényétől, nem akar belézuhanni, mert az már megsemmisülés is lehet. Ragaszkodott az élethez, belekapaszkodott nagyszerű szervezetének erejébe hatvannyolc esztendejének súlyával... Ma mégis felszabadultak csodás energiái... Vajjon olyan öntudatlan-e a megsemmisülés pillanata, mint a születés?... Nem fájdalmasabb-e a nemlétezés néma sötétségébe zuhanni, mint az élet zajos világosságába belecsöppeni?... Annyit tudunk, hogy sirva születünk és mosoly merevedik arcunkra a halálban... magyarázhatjuk, a hogy akarjuk...

— C'est servi! — jelentették.

Rodin — a vendég, — felállott, megérintette a halál gondolatával tépelődő France vállát:

— Mi még élünk, sok szépet láttunk ma, meg is éhezünk... Az élet követeli a maga jogait: jöjjön a terített asztalhoz!

HITESEN, VA'J HIT NÉLKÜL?

WÉGERNÉ FÖLDES ANNA

zél szárnya tovább vitte, falu szája beszélte, ítélte, csúfolta, kacagta:

Fitos György János az Ignácé hitelbe él azzal a fehérnéppel... hitelbe nő... eskütés nélkül... szegyetelenül, — a vén gyalázatos.

Rájuk üzent a pap.

Oda se neki.

A papnak mestersége hozza magával — vélte Fitos György János az Ignácé, csakugy foghegyről, pipaszó mellől.

Háborut megjáró, kevés szavu, sűrű barátkozást kerülő, magányos férfiú volt ökelme, fukarkodó módon élő örökös sopánkodással:

„Nincs semmi előmenetel a szegény ember dolgában... hiába minden igyekezete, csak épeng hogy van valami, de egyéb osztán semmi sincs... épeng semmi...”

Az igazság azonban másképp nagyon. Library Cluj

Önmagától is sajnáló nagy fukarságában sok pénzcsekét kuporgatott össze, nagy centrere interesbe adva kinek-kinek s a kicsi oldalházban akadt bizony ökelménél jó füstös szalonna s mi egymás jó költség bármikor.

Nem törülte senki abroszához a száját, de az ő kenyerébe sem vágta senki a bicskáját, tudom Istenem. Nem teve soha senkivel erőszakot a kínálás és marasztalásnak miatta.

Régóta már, hogy mind jött-ment, nézelődött jobbra-balra, aszszonyt keresett magának, fehérnépet, magához valót.

Kinek se fészke, se párja, mint az árva madárnak, az olyanak, — mondogatta, ha szó esett erről, — ágról szakadt legyen... egyedülvaló, magányos, mint az útszéli kökeresztfa... .

Megtalálta. De — hogy mikor hozta, honnét hozta, — senki nem látta, senki hírivel sem történt a faluban, de mégis csak asszony került a házhoz.

Egy szép reggel a szomszédok nagy csodájára egy középhendü, ügyibe való fehérnép állott a Jánosbá' özvegyemberes pusztá életén.

Böbeszédü, dologban meg nem izzadó, hajlott korában is élcre, tréfára rögtön hajlamos, jó kacagásu fehérnép.

Kerülgették kérdő szaval:

— Meges nő, nem azétt, csak épeng, — hogy kicsoda es ökelme tulajdonletteképen?... .

— Én vónék Fitos György Jánosné a micsodás — pattogott az új menyecske — a magam egész merős merejében... sem elébb sem hátrébb nem több ennél.

— Hítesen vaj hit nélkül? — kérdezte imádkozó szent Gyurkáné, a templom tizesből.

— Hogy a gazda vallja, úgy vagyok — ahogy esik, úgy suppan — kacagott az asszony jobbra-balra, tréfás szóval kerülgető nagy bőbeszédűséggel minden más egyébről.

Mégis híre kelt a faluban, hogy még nem valának templomban esküvésre az Urnak oltáránál, vén fűzfa árnyékában volt a kézfogójuk, balkézre, világszégyenére.

Gúnyos szóbeszéd, megítélés, atyafiságos jó tanács, semmi sem használt. Az öreg megbokrosodott a sok beszédől. Szűgyibe vágta bozontos vén fejét:

— Azétt sem!... most mán azétt sem!...

Imádkozó szent asszonyok jöttek. Halottak mellett virrasztó, énekes, előimádkozó, rossz erkölcsöket megfeddő, ájtatos, szent énekeket elnyújtó, böjtölő fehérnépek.

Szent Gyurkáné asszonyom tevé a szót:

— Aszondom kendnek, — hallá-e — aszondom, hogy ne flegmálja le a falut ilyen szégyenteljes életvel, mert...

A gazda arca sok-sok ráncba futott széles mosolyától, ahogy párja felé fordult:

— Szégyeled-e magadat, Anikó?

Az asszony némán bölingatott a fejével mind a két felé, síró nevetésre elkészített arccal.

Szent Gyurkáné asszonyom lángbaborult:

— Ez nem szégyentelen tréfabeszéd, hallá-e?... Gondoljon a halálra kend, senkinek sincs homlokára írva, meddig vagyok életének igéretje...

— Vagyon még abból bőven hátra, Ágnes — fitymálta vissza János gazda.

Csendesen, mozdulatlanul ült a kanapén. Szúrós szemmel tapadt az előtte kenetteljes hangon hosszú lamentációba habarodó asszony-személyre, apránként jól szemügyre véve sárgára böjtölt arcját, repdeső szempilláit, habosan köpködő szája vonaglását.

— Azon gondolkodom ebben a szent percben — nyújtotta meg a szót alaposan, jól megfontolva — hogy mé't károg a vén varjú olyan rusnyán annyit?... Azé't-e, mé't reja jó, vaj mé't muszáj nekije?...

Az asszónynak vékony ajkai hang nélkül mormogtak valamit, de hang nem jött a torkából, csak szeméi forogtak fel a magasságok felé. De nem is volt sok ideje a szólásra, mert a gazda felkelve ülőhelyéből, olyan hangon reccsentette a fülébe:

— Azé't sem, Ágnes!... Most mán azé't sem!... — hogy valósággal menekült sűrű keresztvetések közben erről a kárhózas helyről.

Aztán telt-múlt az idő felettük egyszerű életüknek szürke egyformaságában.

*

Csupa fehérségben, havasfejü nagy fenyvesek alján ünnepre készü-

lőben: csupa izgalom, örömteljes, feszült várakozás a — falu népe. Minden életen, minden háztájékon nagy a sürgés-forgás, vendégváró nagy tisztogatás. Fehérre súrolt, kiszellőzött lesz a dohoslevegőből „belső ház”. A vetett ágy tarkán, gazdagon tornyosul frissenmosott párnáival, sárga gyertyatartó kikényszerített fényességben ragyog a csíkos szőteszel leterített asztalon.

Három-négy tojás fehérsége, lágy cipó rózsaszínű domborulata, almák pirossága simul össze egy szerény csendélet egészébe.

Vízkereszt ünnepének ősi szokásában betelnek az egyszerű lelkek ragaszkodó erős hitüknek mindentátfogó melegével.

Szentelt víz éri a lakóházak belsejét, az Úr áldását kéri a pap zengő szóval a család életére és a székely könyekig meghatott alázattal hajtja meg fejét nagy megtiszteltetésében isteni vendége, az Úr keresztje előtt.

Ősei hitének összetartozásában nagynak, erősnek, vihartállónak érzi magát a székely.

Aníko asszony kora reggel óta már vagy tizedíkszer állott ki a kapuba, hogy hát merre járnak, hol volnának a pap érkezését bejelentő csengettyús gyermekek?

Ünnepi ruházatban, ügyiben, szőttes rokolyája fölött fekete selyemsurccal, nagytarajos főkötőjén fehérécsipkés keszkenővel.

A gazda fekete ujjosában, fényes csizmájában az eresztajtóban nagy vendéget váró, helyét nem lelő izgalomban.

Vig csengettyúsóknak girbe-görbe utcákon végig kopogó léptei már elhaltak a szögleten, mikor a kántor éneke felhangzott a szomszéd közelségben.

Aníko néni izgatottan simított végig ünnepi ruháján, selyemsurca gyűrődésén, arcáján, Jézus keresztjének csókkal megillető száján, aztán illendő módon jóelőre kinyitotta a kaput, félre is állott onét, meleg, bizalmas, hangos köszöntéssel:

— Dicsértessék az Ur Jézus Krisztus.

Feleletet ki ad rá?! — Senki.

A papnak tekintete szigoruan suhan el fölötte, el házuk tájékaról is. Léptei másfelé térítik, szomszédék kapuja felé, dicsőséges szavaival, ájtatos énekével az Úrnak.

Aníko asszony, mint a szélütött öleli át a kapufélfát, könnytől elborított tekintetében egybefoly minden körülötte, támolyogva, maga sem tudja, hogy ér be a házba, hol, az asztalközepén egy szál gyertya lángja libeg-lobog, hunyorgat, sáppadozik szegyenében. Lehanyatlík melléje s felsír csukló zokogása a nagycsendben.

— Én, szerelmes Jézusom — állalád betérni a mű bűnös hajlékunkba... szerelmes Jézusom...

Fitos György János vállmegvonító hetykeséggel fordult be a házba rövidléptű, izgatott topogással dohogja:

— Hát aztán?... nő, hát aztán?...

Nagy indulat viharzik benne, dühös szegyen égeti, furmarja belülről, nem tudja, mi tévös tudjon lenni? Ha legalább egy jót káromkodhatna, de nem jó, az sem jó s mmitteképen.

Büszke, gőgös székely vére hányja-veti magát benne, ütni-verní szeretne maga körül, de kít üssön agyon, kít ...? az asszonyt-e... azt a papot-e? ... vaj a vén bolond makacs fejt-e magamagának? ...

Megállt az asztalon égő gyertya előtt és sokáig merően, szempillantás nélkül nézett annak nyugtalan lobogásába, aztán rátette kezét még mindig csendes sirással hüppögő asszonya vállára s mint aki magával rendben van, vágta ki székely lelke szerint:

— Most mán azé't es asszony, eskünni menyünk ... oda ... azé't es! ...

Az asszony: — ... ühüm? ...

Az ember: — ... ühüm hát, ha mondom!!

A MŰHELYBŐL

TRANSZILVÁNIZMUS AZ IRODALOMBAN

I.

Annak a valaminek kifejezni akarására, amit a transzilvánizmus szó jól-rosszul, de jellemez, sok téren sok irányu kísérletezés történt. Sokan kísérleteztek anélkül, hogy tudatosan transzilvánista célokat láttak volna maguk előtt, sokan az elvakult és elméletileg megalapozatlan túlhajtás bűnébe estek, mialatt Erdély egyéniségének a kidomborításán munkálkodtak, mindenesetre tiszteletreméltó szándékkal és készséggel. Kevesen voltak az alaposak, sokan a túltengő önérzetességből kakaskodók. Kevesen, akiknek érzésük diktálta a harcot és sokan, akiknek ösztökélője a konjunktúra volt. Végeredményben az egyetemesen összefoglaló, nagy tömegeket megmozdulásra bíró erély és céltudatosság hiányzott mindig, hogy az ige testbe izmosodjon.

Számot kell vetni egyszer azzal, hogy a transzilvánizmus: van. Nem azért van, mert volt, hanem azért van, mert lennie kell. Mielőtt azonban eképen prejudikálnánk, fel kell tennünk a kérdést: mi a transzilvánizmus? Mi adja létjogosultságát? Olyan szabásu mozgalom csírája-e, amellyel érdemes számot vetni, vagy magától is el fog az csökevényesedni? És végül: veszedelmes tünet-e, amellyel egyszer s mindenkorra le kell számolni, vagy olyan alépitmény, mely megbírja egy meglehetősen tág területen élő népek jövődjének szilárd és masszív felépitményét?

Nekünk kell előhozakodni a kérdésekkel; mert épen minket ért egy alkalommal a helytelen módon gyakorlatba vitt transzilvánizmus vádja és időszerű ez a számvetés most, mert a múlt héten a „hivatalos“ irodalom egyik pajzshordozó érdemes bajnoka vallott egyetmást a transzilvánizmusról és e révén olyan vád is emelhető volna ellenünk, hogy progressziót hirdetünk, melynek köpenyege alatt valami konzervatívizmussal tartunk atyafiságot. Olyan vád, hogy nem tudjuk kitépni magunkat — még mi, kötetlen jövődön munkálkodó kevesek sem — egy helytelenül ápolt hagyományosság bilincseiből.

Le kell szögezmem, hogy maga a *Napkelet* sem azonosítja magát minden vonalon a transzilvánizmussal és mindjárt hozzáteszem, hogy ez helyén is van így. Kazinczival szólván, végső kinyomatában azonban néhányunk transzilvánizmusának liberális szelleme bölint jóváhagyólag erre a különségre. Ha a transzilvánizmus is azt választotta volna jelmondataul, hogy „extra Transsylvania non est vita“, akkor ezt a korlátoltságot ki kellett volna irtani már réges-régen mag nélkül. Itt tehát csak a magam álláspontjáról van szó, amelyet ki kell fejtenem annak reményében, hogy társaim a felfogásban ezúttal is igazat fognak adni nekem. Amde lássunk a feleletekhez, melyekben mindig az első tekintet az irodalomra essék, bár a más irányokban kifejlesztett transzilvánizmusnak sem volnék ellensége, de ez most más lapra tartozik.

1. *Mi a transzilvánizmus?*

Felelem rövidesen: az erdélyi ember világnézete. Ez a világnézet összetevőkből alakult ki, melyek ezen a területen az élet továbbvitelét egy vagy más módon irányító parancsaikkal befolyásolták és befolyásolják. Ha van egy jellegzetes nápolyi ég, van egy jellegzetesen erdélyi ég is. Svájcnak Föhnje van, az Adriának síroccója, Háromszék a Nemerétől szenved. A nagy magyar Alföld futóhomokja fölött délibábot lenget a levegökulissza, Erdélyben barlangokban, váromládékokban, irdatlan rengetegekben bujkál a Mese. A Dunántul szelid dombjain más a színösszetétele az őszi hervadásnak, mint a marosmenti lankákon. A budai hegyekben él egy gyíkfafta, melynek sehol a világon nincs mása. Nos, a kolozsvári hegyeknek is van egy gyíkfaftája, mely elüt a budai hegyekben élőtől és minden mástól. A debreceni egyházkerületben más a templomi szokás a reformátusoknál, mint az erdélyi falvak templomaiban. Erdélyben Mózesvallású székelyek éltek, amire példát aligha mutat fel Magyarország. Az erdélyi jogszokás a hosszas együttélés ellenére is külön maradt a magyarországitól. Túl a Dunán Himfi zokog kesergő szerelmében a badacsonyi sziklafok körül, Erdélyben Jósika és Kemény nehézkes képzelete borong a váromládékok között.

És mégis azt mondják: mindez nem ok a transzilvánizmusra.

Mégis azt kérdezik: mi különbözteti az erdélyi írókat, mi a magyarországit? Egy nyelven írnak s ha művészei a szónak, a gondolat és érzés formába ötvözésének a magyar irodalmat gazdagítják valamenynyien és különbség nélkül.

Am én azt mondom: Ady Endrének Páriszal házasodott kurta-nemesi nekibúsulásai épolyan erdélyiek, mint a nyugatot járt s keleti számkivetésbe sodort Mikes elmélázásai.

— Mutassa ki! — hangzik az ellenvetés azok szájáról, akik mindent tételesen és rendszerbefoglaltan tudnak csak percipálni, de akiket a könyv teljesen eltávolított már az élő élettől.

És felelem erre:

— Nem mutatom ki!

— És ők kifogásolják:

— Így nem lehet tudományos a vita!

És mégis állítom:

— Van külön erdélyi irodalom és ha nem volna, meg kellene csinálni, mert hazugság és letagadás volna el nem ismerni, hogy Erdély népe gondolkodásban, szófordulatokban, ruházatban, életszokásokban, nem különbözik. Jottányit sem a magyar alfölditől, ennek pedig az erdélyi népek művészetében is nyomának kell lenni.

És ellene vetik nagysietve:

— Jottányit igen.

— Ez igaz. De akkor miért nincs külön irodalma a göcsejinek és a palócnak és minden más nyelvjárásnak. Milyen különös volna, ha a tizezernyi német tájbeszéd mind külön irodalmi kultuszt követelne magának. És végül: az ugynevezett erdélyi írók nem is írnak tájnyelven. Hol van hát az a jotta?

Válaszoló :

— A jotta itt ágaskodik közöttünk. Én érzem és magyarázom, te nem érzed, tehát cáfolsz. Pedig tovább megyek : nem is pusztán a nyelvben, még csak nem is a témában van a transzilvánizmus. Jókaira gyönyörű erdélyi regényei után sem mondhatja senki, hogy erdélyi író. De a nagy Wesselényi mellől le nem kaparhatod az „erdélyi politikus“ megkülönböztetést. Petelei István nem tud nemerdélyi lenni, pedig nem virtuózkodik a székely kiszólásokkal, mint Tömörkény Szegedében az alföldiekkel. Mondják az egykorúak, hogy fellépésük idején Mikszáth sem tudott szabadulni a Petelei hatása alól. És hasonlítsd össze Mikszáth felsővidéki milióban mozgó munkáit Petelei egyetlen regényével, a Kis-Kárpátok alján játszódó „Egy asszonyért“ -tal s meglátod, hogyan kezeli a témát, a nyelvet, a mesét, a korfestést külön-külön a kettő. Egy bizonyossá válik: Mikszáth nem erdélyi író és Petelei utolsó porcikájában is az. Hasonlítsd Adyt bármelyik nemerdélyi költőhöz. Vesd össze Kosztolányival, Babitsal, Juhász Gyulával, sőt Sik Sándorral, de bármely más egyivásu poétával. Nem azt kérdelem, melyik nagyobb, de azt, melyik húsosabb, telibb, vérbélűbb, életteljesebben kifesző. Kosztolányi a Bácskából hozta szlávval elegy véreben azt a szőke lágyságot, mint a széltől alig borzolt kalásztenger. Ady a hegyi torrens-patak, mely untalan kiárad a medréből és vadul sodor magával jelent, mulat, jövőt, hogy megfuthassa az Értől az Óceánig az útát.

Erzem, hogy mind sánta példák ezek, mert az egyéniségek különbségét nem lehet mindig az éghajlatnak és a környezetnek betudni. Még mutatok példát: két méltatlanul kevésbe vett költő, az Oláh Gábor és Bodor Aladár példáját. Oláh debreceni, Bodor erdélyi. Együtt járták meg Párist és párhuzamosan írták meg élményeiket, „*Keletiek Nyugaton*“ címmel. Csak el kell olvasni a két kötetet egymás mellett. A meglátás, a feldolgozás módja, mindazt leszámítva, hogy két ember még sohasem alkotott hajszálra egyformát s hogy individuális különbségnek kell betudnunk a különbözőségek jó hányadát, de valahol az alapszinben, valahol a hangban ott bujkál Bodor erdélyisége és Oláh debreceni determináltsága. Avagy hasonlítsd össze Szentgyörgyi Istvánt Ujházival, azt is tudva, hogy Szentgyörgyi diósgyőri születés és Debrecenben tógátuskodott. De negyven esztendeje erdélyi színész s Ujházi szinte annyi ideig volt pesti.

Ne igyekezz rám pirítani. Magam is érzem, hogy még mindig sántikálnak az érveim. Magam is tudom, hogy nem mutattam még rá egy döntő bizonyítékkal a magam igazára. De annyit tudok, hogy mindenkiben, aki erdélyi levegőben csak egy évtizedet eltöltött, már visszhangot vertem és már rámhagyja: Ne is feszegetse uramöcsém tovább! Mi tudjuk, hogy magának igaz a van.

Mi azonban tovább kísérletezünk, hátha közelebb jutunk a célhoz. Sokszor elgondolkodtam rajta, vajjon a véletlenség hozza-e magával, hogy az erdélyi balladákat a skót balladákkal vetik össze? Vajjon véletlen-e az, hogy a valódi vérbeli erdélyi írónak vagy nincs egyáltalán, vagy nehézkesés a valódiságtól bajjal elrugaszkodó a fantáziája, mig Jókai

hipp-hopp bevágtat amesébe. Vajjon véletlen-e, hogy a legkifinomultabb erdélyi népretegnek a mágnásnak más a típusa itt, mint az Alföld, a Felvidék, vagy a Dunántúl nagyurának? Vajjon az erdélyi városi élet életlenül nem az alföldi és a dunántúli városok életének mása. Miért kell a Székelyföld népének héteszűnek lenni, s miért az alföldinek derűsebbnek, egyenesebbnek, flegmatikusabbnak?

Mindennek sok és szétágazó okai fekszenek valahol mélyebben a lemérhető alatt. És nagyon kellene csalódnom, ha nem találnám meg a magyarzatát a háromban: a természeti milióban, az idegen fajtákkal való sokszázados együttélésben és az öröklésben. Az erdélyi nép nagyobbrészt hegylakó és történeti, meg tapasztalati tény, hogy a Kárpátok és a bihari havasok közé ékelt katlan gabonane-műekben olyan szegény, hogy önmagát ellátni sohasem tudta. A kenyérgondok állandó kísértése már magában is más típust kellett volna, hogy kiformaljon az erdélyi magyarból, mint a kenyérben bővelkedő alföldiből.

A megélhetés azonban nem olyan szigorú itt, mint felső Magyarország északi övén, ezért az erdélyi típus nem olyan földhözragadt, mint a felvidéki, de nem is olyan bővérű, mint az alföldi. Am nézd meg a széllal bélelt sárosi zsentrit és megkapod páráját a hunyadmegyéiben, mert a két megyének a viszonyai is igen sok tekintetben egyeznek.

A megélhetés parancsoló szüksége az állattenyésztés felé terelte Erdélyben a legnagyobb népreteget. Az állatok a havasi legelőn nyaralnak. A havasi pásztorélet pedig mégis csak más impulzusokkal gazdagítja a néplelkeket, mint a végtelen Hortobágy. Petőfi ezt a különbséget igen szemléltetően érzékeltetni is tudta, hallgassuk csak az impresszióit először az Alföldről:

Lenn az Alföld tengersík vidékén
Ott vagyok honn, ott az én világom!
Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.

Fölrepülök egykor gondolatban
Túl a földön, fehők közelébe
S mosolyogva néz rám a Dunától
A Tiszáig nyuló róna képe.

Azután Erdélyről:

Éarangol és zúg, zúg az őszi szél,
Csörögnek a fák száraz lombjai,
Mint rab kezén a megrázott bilincs.
Hallgass zúgó szél, hadd beszéljek én!
Ha el nem hallgatsz, túlkialtalak,
Mint nősírást az égiháború.

Ki nem érzi ki a két versből a benyomásbeli különbséget, melyeket a két környezet egyazon szemléelőre gyakorolhatott. Lám, az Alföldön a börtönéből szabadult sas érzését kelti a határtalan horizont, Erdélyben a fákról rabbilincs csörgését hallucinálja a poéta és erőfeszítéssel kell túlkialtania a természetet, hogy a saját szavát meghallja.

SZ. INTIMR. I. JENŐ

A TORONYÓR

— Regény —

Irtá: DÉRY TIBOR

(3)

A borosüveg hirtelen megcsörrent zsebében. Felemelte fejét s megindult. Ma eltudja érni a fülkét, abban megpihen s akkor tán megmenekül! Onnét már rövidebb s könnyebb az út a tetőig. S akkor már csak a virágszedés van hátra s az is csak meglesz valahogy!

Minden második lépcsőfokon lefeküdt s percekig pihent rajta ziláló mellett. A vér fejébe tódult, a sötétség vak csóvákat vetített keresztül-kasul a néma téren. Mélyen alatta kromatikusan huhogott a szél, a hideg éles síkokban vágódott lefelé s a hatalmas sziklafalak, sötétzölden, hangtalan rengéssel zárták körül a mozdulatlanság szinte-lenné fagyott káoszát.

„Még legalább négy forduló!“ hörögte s visszahanyatlott. Teste alatt megremegett a merészen kanyarodó, levegőben függő sziklasor. Zörrenve hullt le a széléről a szürke törmelék.

— Talán beomlik s akkor vége a kinnak! — suhant át agyán villanásszerűen, de rögtön rá indulatosan ajkába harapott.

„Tavaszi áldomás!“ mondta hangosan s újra elindult.

Az idő végtelennek tűnő lassúsággal kúszott tova. Egy félóra múlva elérte a fülkét. Hörgő sóhajtással vetette magát bele s szemét lehunyva, szinte alétlan terült végig a kemény sziklapadozaton. A szelelőnyíláson vidáman fujt be a tavaszi, meleg szél, virágitatot szórva szét a szűk börtönhelyiségben, melyet vérvörös csóvával világított meg a hanyatló nap elhaló fénye. A torony földalatti bányacsendőjébe zsibogva tódult be kívülről a vékony résen át a tavasz bimbópattanásának szelid lármája.

Dániel feléledt, s feltápáskodva egy ugrással a szelelőnyílásnál termet. A kék ég fénylett be rajta rezgő mozdulatlanságban. Az öreg arcon felragyogott az öröm, szája önkénytelen mosolyra nyílt. Hosszan tekintett ki a mélyfényű égre, dereka kiegyenesedett, lábaiban megszűnt a remegés. Forró lázban égő, vérző kezét dugta a nyílásba, hogy közelebről érje a tiszta, szabad levegő.

„Meglesz az áldomás!“ mormogta bizakodóan s hangja, mint diadalmas fehér zászló lobogott az szélben.

A fülke széléhez lépett s a falhoz támaszkodva szédülés nélkül tekintett le a torony zsibongó mélyébe. A homály nyugtalanul örvénylett alatta, egyre sűrűsödve s csak legalján vált ki belőle egy hosszú, keskeny élesen kiugró fénycsík, a nyitvamaradt ajtón át beözönlő napvilág aranylő négyszöge.

Dániel vállára akasztotta botját s újra rálépett a lépcsőre. Lassan, nyugodtan haladt rajta fölfelé, biztos kézzel kapaszkodva a sziklák réseibe. Botja vasvége vidáman csörrenve ütődött s zsebébe kalimpáló teli borosüveghez.

Egyre világosabb lett, a levegő egyre tisztább, szabadabb. Haja meg-meglobogott az egyre erősödő szélben, mely sivitva vágódott le a körülötte nyugtalankodó sötétségbe.

Erősebben kellett megkapaszkodnia, mert a lépcső köve mind síkamlósabbá vált, térde ide-oda megcsúszott s olykor kapaszkodó keze alól is kisíklott a szikla. A lépcső is egyre keskenyebbé vált s egyes kötőbökök — itt fenn a magasban jobban kiteve az időjárás viszonyosságainak — felerészben lerepedezve, oly keskenyek voltak, hogy a két térde is alig fért el rajtuk. Oldalt a mohos sziklafalon lassan szivárgott a torony zöld könnye.

Dániel sápadt arcáról ömlött a hideg verejték. Megrázkódott, alatta teljes hosszában remegett a lépcső, apró kavicsok zuhantak le hangtalanul, pattanva nekivágódva néha egy-egy lejjebb fekvő kanyarodónak. Összehúzódzkodva, mint tehetetlen madárfiók, percekig gubbasztott mozdulatlanul a szédítő magasságban.

Körülbelül egy óra múlva elérte a lépcső végét. Átlépett a több méter széles falra s néhány ugrással fenntermelt a beomlott tető még megmaradt széles faltól körülvelt síkján. Évszázados, korhadt tölgy-fapallók meredeztek vad össze-visszaságban a tetétt kövek között, a darabos törmelékből szürke füvek burjánzottak s a mély esővízta gödrökben hínaroc: tócsákban zödelte a víz. A tető szélén lágyan tapogatózva nyultak át a falon a vadszöllő bimbós vékony csápjai s a világoszöld, gyenge levelek remegve hajladoztak az erős esti szélben.

Dániel a végsőkig kimerülten rogyott le egy széles sziklatömbre, hátát a tető erős falának támasztva. Szeme becsukódott, karjai élet-telenül lóbálódtak a levegőben, állkapcsa leesett s nyitott száján mohón, líhegve szította a tiszta levegőt.

Alkonyodott már, a leáldozó nap vörös fénybe gyújtotta az álomba merülő vidéket. A távol, feketére fagyot hegyek csúcsain lobogó fáklýakként égtek a fák s a fény vad láza lassu húlámokban gördült le a völgy hajlékony ölébe. Arább, mint vörösre tarkázott, óriási kigyó kúszott át a folyó a tájon, partjai nádfésűjén meg-megakad, majd libbenve szállt tova a fehérlő esti köd laza szövésű fátyla, míg a láthatár tulsó peremén, a messzi szántóföldeken túl már az éj hideg vaskoronája sötétlet a föld álomba hanyatló fáradt homlokán.

A torony tetején erős, illatos szél fujt. Tökéletes csend szállt az ég felé s csak Dániel lassu lélegzete s a vadszöllő leveleinek zizzenése hallatszott a holt kövek között. Lent a torony lábánál tágasan zöldelt a rét, a kunyhó téglá teteje mint apró, vörös seb vérzett a domb oldalán s a nagy hársfa rengő koronája sötét csokorként viritott a világos fűben. Egy apró fekete folt mozgott lassan ide-oda a torony tövében.

„Farkas!” kiáltotta Dániel teljes erejéből s áthajolt a tető korlátján. A szél elszórtan hordta fel az ugatás gyenge hangjait. „Farkas!” kiáltotta Dániel újra, karjával hevesen integetve. A fekete, kis folt egyre sebesebben cikázott a világoszöld gyepen.

A nap korongja most már végkép eltűnt a hegyek mögött,

hűvös, kék fény borult a tájra. Az égen sápadt fátyol mögött gyuladt fel a hold.

„Nem szabad visszafordulni!” mormogta Dániel s végighevedett a kemény sziklán. Jobb karját feje alá párnázva, tágranyílt szemmel bámult az egyre sötétedő égbe. Teste megremegett, arca mély ráncokba húzódott, fehér haja kúszáltan lobogott homlokába,

„Tehát mégis élek!” mondta hangosan a csillagok felé fordulva. „de micsoda kín volt?” Nem tudom, érdemes-e várni a jövő évig, mikor majd biztosan leszédülök a lépcsőről... mint egy döglődő légy... úgy-e?... mikor késő ősszel már csak olyan lomhán, ... olyan nehézkesen ropdós, inkább már csak gyalog jár szegény s azt is olyan lassan, hogy az ember eltáposhatná, ha akarná... be utálatos olyankor!

Nem tudom, nem volna-e jobb, ha itt most rögtön szépen leugranék... megvárnám a hajnalt s aztán leugranék... ki tudja, jövőre már csúzos is lehetek, revés... sánta mindkét lábamra, meg is vakulhatok addig... nem tudom, nem volna-e jobb így?

Mit használhatok magamnak s az életnek?... félig élve csak s félig már dögróváson?... Hát érdemes volna így?

Felült s merev tekintettel bámult lefelé a mélységbe.

„Érdemes volna?” ismételte hangosan. „Mennyi erő száll ott fenn a térben!... mit számít itt az én gyöngeségem?... Ha meghalok, majd feleledek újra... tán hal lesz belőlem ott lenn a mély folyóban... vagy kökörcsin a torony tövében... vagy fekete kecske s egész nap legelészni fogok... hisz folyton változnak az élet szent formái!

S oly mindegy, hogy kecske... vagy kökörcsin, vagy ember!

Az ember se tud többet a világ jóságából, mint a virág... s egyiket is, másikat is eltapossák, ha úgy esik!

Felugrott s átbámult a feketén zúgó, messzi erdők felé. Arca mintha megnyúlt volna az éjszakai homályban, tekintete lágyan, engesztelően simította végig a csendes dolgok álomba békélt rendjét, Felzengve gyúltak fel a csillagok az égen.

„A koszorú!” ijedt fel hirtelen. Gyorsan körülnézett, aztán a tető széléhez sietett.

„Sötét van már!” dörmögte s habozva megállt.

A tető széléről, erős vaskarikára kötve, vastag kötél lógott le a külső fal mentén. Itt virágozott, körülbelül három-négy méternyire a torony pereme alatt, a fal időszántotta mély repedéseiben csodálatos bújásban a virágok kék ragyogású csoportja. A kötél végét derekára szokta volt kötni s két kézzel kapaszkodva, lábbujjait a fal réseibe illesztve, ereszkedett lefelé, fogai közt győjtve össze a leszagott virágok hosszú szárait.

De most már sötét volt, habozva, határozatlanul húzta fel a kötelet. A fal meredéke hómályos síkba olvadt, feketén nyultak át a hegyek árnyai a réten.

— Ha megvárnám a holdfényt! — gondolta. — De okvetlenül meg kell szereznem a koszorút... a tízennyolcadikat — határozta el.

Az elmúlt tavaszok tízenhét koszorúját gondosan őrizte szobája faládjában... egynek sem szabad hiányoznia!

Fellobogó türelmetlenséggel rántotta fel a kötelet s derekára kötözte. Már fenn ült a falon, mikor hirtelen e.zébejutott, hogy még meg se vizsgálta, nem sérült-e meg valahol a kötél. Leugrott s letérdelt a karika mellé.

„Szakadozik!“ mondta halkán s elsápadt. Kezével feszítve próbálta tartósságát s megdöbbenve látta, hogy a len rostjai egymástól elválva, révenütt foszladoznak a szálak. Biztos, hogy nem bírta volna el a súlyát.

Athajolt a falon, önkéntelenül vizsgálva, milyen mélyre zuhan, ha utolsó pillanatban eszébe nem jut...

„Talán jobb lett volna!“ mondta lassan s elgondolkodva, kemény szögletekbe húzódott az arca, tekintete hidegen síklott le a mélybe.

„Ha a sorsra bíznám!!“

Néhány pillanatig habozott, azután hirtelen ugrással fenntermett a falon. „Amúgy sem érdemes már“ mondta s kezével legyintett. Arca fehéren, mozdulatlan szoborként sugárzott, homlokából kicsapódó haja ezüst koronával vette körül a halálra szánt szenvedő fejét.

Átvette lábát s karjával átölelve a párkányt, lassan lefelé ereszkedett. De teste hirtelen megrándult, megállt. A mélységből gyenge, szakadozott, ugatásszerű hangokat hozott fel a szél.

„Farkas!“ ordította kétségbeesetten s a magasba vetette fejét. A csillagok kékesen sziporkázva lihegték az égen.

Néhány pillanatig gondolkodott. Azután óvatosan, minden mozdulatát megfontolva, lassan visszafelé kapaszkodott. A kötélre nem bízhatta rá magát, minden erejét meg kellett feszítenie, hogy egyensúlyban maradhasson. Ujjairól leszakadt a bőr, tenyerének véres lenyomatai hosszú sorban maradtak mögötte a sziklán.

Végre elérte a fal szélét s hirtelen mozdulattal felhuzva térdeit, átvette magát a tetőre. Gépies mozdulatokkal járkált egy darabig fel-alá a fal mentén, öntudatlanul harapdálva felsebzett ajkát, melyről csepegett a vér, azután lassan leült a hideg kötömbre. Két kézzel megfogta fejét s megrázta. Tenyere nyomán piros foltosra ázott fehér haja.

Sokáig ült mozdulatlanul. Teljes sötétség borult már a tájra, csak az égen égett a hold, rózsálva, mint gyulladt, tüzfényű mandarin s a csillagok sziporkáztak a mérhetetlen hideg térben. Itt-ott sárgán csillant fel a folyó, a távoli hegyek, mint sötét lehelet libegtek a síkság fölött s a szél zugva ölelte át hús karjaival a torony meg-megrezzenő sziklatestét. A föld élete álomba merült s csak a szelek s a tér fényei folytatták a világ örök mozdulatait.

Dániel hirtelen felriadt. A párkányhoz lépett s lebámult a mélybe. Izzó homlokára hűsen csapott a folyó lehelete. Szétnézett s karjait önkénytelen mozdulattal ölelésre nyitotta. Sokáig állt aztán mozdulatlanul, behunytt szemmel tárva arcát az égnek.

„Farkas is öreg már s él... él!“ mormogta. Majd elpusztít bennünket az élet, ha itt az ideje... minek belekontárkodni?...

S ha Farkas él, miért haljak akkor én meg — tán elpusztulna akkor ő is!”

Ismét visszaült a köre. Tenyerébe hajtotta homlokát s elhatározta, hogy holnap útnak indul a városba új kötelet szerezni. Még estére idehaza lehet s harmadnapra megszerzi a koszort.

Az egész éjszakát ébren töltötte, mélyen elmerülve gondolatúba; néha fel-alá járkált s hangosan dudolt egy régi nótát. Mély hangja lágyan szállt át a torony peremén a körülötte lebegő vaksötét vidékre s mintha közeleob lenne az éghez, a csillagok dus szemé oly tiszta fényben égtek!

„Hoi-hó-hoi-hó“ üdvözölte a harsogva felkelő napot. Szeme körül égett a bőr, fáradt volt s kimerült. Lefeküdt a hosszú sziklára s kabátját feje alá gyömöszölve, azonnal mély álomba merült.

De alig aludt egy órát, valami zaj felébresztette. Felült s szemét dörzsölve körülnézett. A következő pillanatban ismét felhangzott a tompa döngés, mint valami messi ágyszó gördülő visszhangja. Felugrott s a párkányhoz szaladt.

A napsütötte síkságról kékes füstcsóvák szálltak az ég felé. Sötét tömegek mozogtak szinte észrevétlen lassúsággal, mint felhők szétvert, riadó árnyai a folyó fénylő pereme mentén s a hajnali tereket kemény zengéssel töltötte be az egyre erősödő ágyúdörgés. Dániel megrökönyödve hallgatódzott.

„Mi ez . . . mi ez?“ kérdezte hangtalanul. Hirtelen eszébe jutott. „Hisz háboru van . . . mondják“ csóválta fejét s nyugtalanokva nézett a város felé, melynek szürke ködpárája csak lassan bontakozott szét a nap tüzeben.

„Mindegy“ mondta „azért el kell mennem . . . meg kell szerezni a kötelet! Hirtelen elfordult a párkánytól s teli nyugtalansággal a lépcső felé sietett. Zsebében megcsörrent a borosüveg.

Petyhüdtnek, fáradtnak érezte magát. Megnyálazta tenyerét s erősen megdörzsölte vele arcát. Azután elindult.

Körülbelül két óra múlva leért a lépcső legalsó fokára. Térde megbicsaklott, hangos zuhanással vágódott el a kövek között. Egy darabig fekve maradt, azután nyögve feltápáskodott. Farkas állt mellette, érdes nyelvvel nyalogatva lecsüngő kezeit.

Lement a folyóhoz s megtisztálkodott. Kis ideig még elpihent a lágy napsütésben, majd rendbeszedve magát ismét felmászott a toronyhoz, elzárta a nyitva felejtett ajtót s a kulcsot visszarakta helyére, a kopott faládikába.

Egy kicsit körülnézett még, karéj kenyeret is vágott magának a zsebébe rakta. Majd hátrament a ház mögé s félénken, gyors mozdulattal végigsimította nyitott tenyerével az ablakába hulló, pattanó gyöngyü orgonabokor hajladozó ágait. Egy bimbócska ujjai közé akadt, azt zsebébe dugta s elindult.

„Itt maradtok!“ förmedt rá az állatokra s kezével parancsolólag hátramatott. Ijedt szemmel hőköltek vissza.

De mikor körülbelül tíz perc múlva hátranézett, Farkas még mindig ott somfordált a háta mögött, a bokrok közt bujkálva, be-

húzott farkokkal s néhány lépésnyire mögötte mekegve ügetett a kecske. Fenyegatva felemeltve karját s rájuk kiáltott. Farkas szükölve lefeküdt a földre, a kecske ijedten megállt s visszafordult.

De mindez semmit sem használt. Akárhányszor hátrafordult ott látta a mögötte settenkedő állatokat, amint hol békésen egymással bandukoltak, földre szegett nyakkal, hol meg harciasan ug-rándoztak, egymást kergetve s a kutya játékosan menekült a fenye-gető, fura szarvak elől.

„Mit lehessen tenni!“ mormogta Dániel elgondolkodva s önkénytelenül meglassította lépteit. A nap forrón süttött nyitott inge alól kitetsző barna mellére s a lehajtott, fáradt főre. A folyó mellett haladt most, botja vasvége alatt csörrenve koppantak meg a kavicsok, a víz tiszta, széles tükre vakitva duplázta a nap mérhetetlen fényét. Édesen áradozott a mezők lehelete s a tökéletes csendben csak a hullámok lassu csobogása hallatszott.

„Délre beérek tán!“ gondolta Dániel. A következő pillanatban mély dörrenés harsant fel a város felől, a fűvek megrezzenve félrehajoltak. Éles, gyors kopogás visszhangja perdül végig a víz fel-fodrozott tükrén.

Valamennyien megálltak s megrökönyödve bámultak át a túlsó partra. Farkas panaszosan, kurtán felhorkant. Az ismeretlen, soha nem hallott zaj, mely jégeső kopogására emlékeztetett, félelemmel töltötte el lelküket, mozdulatlanul álltak egymás mellett s feszülten figyeltek. S csak nagysokára indultak el újra, s a szünni nem akaró lövöldözés vad ostorcsapásokkal nyult utánuk a csendesen bóbiskoló folyó túlsó partairól. Odaát kékes, ritkás füstcsóvák szálltak az égnek.

A kecske lassankint elmaradozott. Nagymessziről felhangzott még néha panaszos mekegése s hogy Dániel visszafordult, egy távoli domb magas tetején látta fehérteni, mozdulatlan antik szoborként. Hirtelen megmozdult s vissza-hazafelé ügetve, egyre kisebbedett, majd tovatűnt kedves alakja.

„Hazamegy!“ — mormolta Dániel s szinte észrevétlenül valami furcsa fájdalom lepte el. — Elhagyott — érezte s fejét csóválva nézegetett hátrafelé. „Elhagyott, mert már öregszem... s még a gyerek se szereti elaggott szüleit“ s fáradtan lehajtotta fejét. A nap egyre forróbban tűzött alá hosszan lobogó fehér hajára.

Dél felé, a városhoz közeledvén, hirtelen elált a lövöldözés s teljes csend borult az ernyedő vidékre. Poros, fehér országútak szelték keresztül-kasul a tájat s vasúti sínek csillantak fel itt-ott, egyre sűrűbb keresztvezésben a kopár töltések sűrke vonalai mentén. Gyárkémények meredeztek az égnék s az elhaló rétekre sivár törmelékkel fedett síkok borultak, merev tekintettel figyelve a hegyek messzi életét. De mintha kihalt volna a vidék, az országútak lélektelenül nyúltak a láthatár felé, sehol embert, állatot nem lehetett látni s csak a síneken vesztegelt itt-ott egy-egy elhagyott vagon, mint ódon fekete roacs az ég erős ragyogásában.

Önkénytelenül meglassította lépteit s bámészan nézett szét az

életlen tájra. Farkas lógó farkkal közvetlenül mellette bandukolt s néha szűkölve lábához szorította fejét. S ő maga is egyre szomorúbb lett, lehorgasztotta fejét s félig csukott szempillái mögül fásultan nézte a lábai alatt hátráló út fehéren vakító, kanyarodó porszalagját. S ahogy közeledett a föld mocskos életéhez, a város gőzéhez, piszkához, egyre fáradtabb lett, kedélye egyre ernyedtebb, egykori élete, rég ellefedett szenvedései kövér vérrózsákként szakadtak fel lelkében.

„Öreg vagyok már“ — mondta botjára támaszkodva s megállt. „Minek nekem virág, minek a tavaszi áldomás, minek a kötél... ha fölakasztanám magamat rá... tán az volna a legjobb!... Öreg vagyok már... már Farkas is legjobb szeretne elhagyni!... minek éljek tovább... kinek, minek mi haszna belőlem?...“

Leült egy köre s lehajtotta fejét. Jó egy óráig ült mozdulatlanul, mélyen elmerülve gondolataiba, majd megrázkódva felkelt. Egy hosszú pillantást vetett még hátra a messze sötétlő hegyekre aztán újból elindult.

„Ahogy a sorsom akarja, úgy fogom végezni életemet“ fejezte be lassu hangon gondolatai sorát s botjára támaszkodva gyorsan haladt tova. De arca csüggedt s bánatos kifejezése nem változott meg, fásultan, érdektelenül nézegette a hirtelen elébe került város rég látott életét.

Eleinte alig vette észre, de később már feltűnt neki s furcsálta: alig látott embert, élőlényt egyáltalán, pedig már itt-ott emeletes bérházak tűntek fel, jobbján szélés sinmezőny futott szürke kikötője felé s magas kéményü, vörös téglából épült gyarak meredeztek egyre sűrűbben a poros út mentén. De életnek sehol semmi nyoma, még a kémények se füstölögtek s a síneken hosszú sorokban álltak mindenütt az üres vagonok. S oly nyomasztó csend süttött a döglött épületek között, hogy hirtelen megdobbant a szíve, megállt s teli félelemmel nézett szét maga körül. Tekintetével gyorsan végigkutatatta az ablakokat, hogy hátha mégis csak látni valahol embert... de hasztalan, csak az üveg csillant meg holtan a fényben s az egyik kerítés mögött egy macska fehér háta tűnt fel egy pillanatra riadt ijedelemmel.

— Haza menni! — gondolta teli félelemmel, de azért csak ment egyre előre.

A külvárosba jutott már s még mindig ugyanaz a csend s a házak lelkevesztett magánya. A nap forrón süttött a jobbról-balról meredező sárga falakra, az utca hepe-hupás kövezetén szerte-széjjel, döglötten hevert a piszok s a mindenütt tárva-nyitva maradt kapuk szemetes, elhagyott udvarokba vezették a mohón kutató tekintetet. Még mindig ugyanaz a csend s csak csizmáinak kopogása hallatszott, amint a kemény hang kísértetiesen száguldott végig a déli napsütésben büzlő utcák fölött. Egy kocsmá előtt haladt el: be volt zárva, a söntés szürke pléhje lucskosan csillogott a napban. Néha úgy rémlett neki, hogy utcakeresztvezéseknél, a túlsó sarkon valami hirtelen megmozdul, mint egy szaladó ember gyorsan tovatünő árnya, de hang nem hallatszott s mire elérte a sarkot, semmit sem lehetett már látni az elhagyott utcák hosszán. De ez a jelenség minduntalan ismétlődött, messzi keresztutcák távlatában árnyak tűntek ide s tova, sebesen elcsapódva

a házak fala mentén s egyszer valahol becsapódott egy ablak s az üveg zörrenése sokáig hallatszott a forró csendben. Farkas nyöszörögve, behuzott farkokkal követte lépteit.

Dániel megállt s remegve a félelemtől felnézett az égre.

„Valami baj történt“ suttogta „valami nagy sserencsétlenség“. Megmarkolta botját s lihegve nekidült egy házfalának. Lába remegett.

„Talán tudok mnjd segíteni“ mormogta s tiszta, öreg lelkében felvillant az örömteli remény. „Segíteni fogok... igen! segíteni... s még hasznára leszek... hasznára leszek az embereknek... talán még se kell meghalnom... mert életemnek talán még hasznát veheti...“

Gyorsan elindult. Majd futásnak eredve befordult a sarkon s teljes erejéből rohant végig a kereszt utcán. A következő sarkon újra befordult s ott most végre megláthatta egy sebesen menekülő ember bukcsáló alakját, amint alig néhány lépésnyire tőle ép be akart fordulni az egyik kapuba. Utána vette magát. Meg kellett tudnia azonnal, hogy mi történt itten... „Megállj!“ kiáltotta s hangja dörögve szállt végig a kopár falak között.

De a menekülő ember, mintha csak most ijedt volna meg igazán, újra futásnak eredt. Bukdácsolva, sántítva teljes erejéből szaladt. De Dániel zsakhamar beérte. A menekülő hirtelen megállt, visszafordult s égnek emelte összekulcsolt kezeit.

„Kegyelem... ne bántson!“ hörögte rekedten.

Dániel lihegve visszatántorodott. Éles ijedség hasított át agyán. Aki előtte állt, ez már nem hasonlított emberhez, véres roncs volt már csak, amiből idegenül bugyborékol az emberi hang. Fél arcáról cafatokban lógott a hús és a bőr, egyik szemürege üresen mélyült homloka alatt, véresen tátongó, fogtalan szájából vastag sugárban folyt a vér.

„Ne bántson... ne bántson!“ hörögte újra s rimánkodva, védőleg arca elé emelte kezét.

„De miért bántanám?“ dadogta Dániel s ijedten hátrált a véres szörny elől. „Mi történt magával, az istenért... miért fél tőlem?... én nem akarom magát bántani“.

Az ember kezével letörölte ajkáról a vért s megmaradt fél szemével gyanakodva, félig értetlenül nézett Dánielre.

„Ne bántson... ne bántson, az égre kérem... úgyis beledöglöm már ebbe is“ hörögte fulladozó hangon s térdre vetette magát. „Vagy ha meg muszáj lenni, hát üssön mindjárt agyon és ne gúnyolódjék... úgy fáj... úgy fáj“.

„De nem bántom... esküszöm!“ kiáltotta Dániel „én semmiről se tudok... én most jövök a hegyekből... mondja el hát, hogy mi van itt! én segíteni akarok magán...“

Az ember inogva nekidült a falnak.

„Nem tudja? suttogta töredeztve „itt most ölik egymást az emberek... agyon akartak ütni... az igazságért!... s alig bírtam megmenekülni“.

„Pedig a miénk az igazság!“ ordított fel váratlanul, rettenetes hangon s fenyegetve égnek emelte öklét. Megtántorodott s előre dült

Dániel elibeugrott, hogy felfogja karjaival, de az ember ordítva hátrattent.

„Hát mégis megakar ölni!“ Hörögte s hirtelen megfordulva, bukdácsolva elrohant. Nyomorult alakja, mint rettenetes seb vérzett a kihált utcák döngő magányában, egyre távolodva s Dániel megrettenve, telve félelemmel bámult utána.

S hirtelen valami mély utálat fogta el, mintha egy gennyes, bűzlő sebbe kapott volna bele tiszta kezével s gyorsan elfordult.

„Azt hitte, hogy hazudok... azt hitte, hogy megakarom ölni!“ mondta fennhangon, „hogy megakarom csálni... S az emberek mind hazudnak és csálnak... s mindenkiről azt hiszik, hogy hazudik és csal... gyűlölöm őket.“

„Nem... nem akarok beleavatkozni utált dolgaikba.... megint belekerülni a véres és szennyes tölcserbe... most! Közvetlenül halálom előtt.“

Megfogta botját s megfordult.

„Hazamegyek!“ mondta hangosan.

De akkor hirtelen eszébe jutott a kötél. — Azt még meg kell szereznem előbb — határozta el. Rövid ideig habozva nézett maga elé, azután hirtelen útnak indult.

A nap forrón sütött a város döglődő testére s végig, a tökéletesen kihált, csendes utcákon vastagon mozdulatlanul lenget a bűz és a fény, mint szörnyű lehelete egy túlvilági vadon torz életének. Egy felborzult szőrű, fehér komondor menekült vonítva a távolban s csakhamar eltűnt a ferde árnyéku házak között, de üvöltése még sokáig visszhangzott az üres falak között. Farkas behúzta farkát s nyöszörögve nézett fel Dánielre.

„Hazamegyünk... mindjárt hazamegyünk“ s végigsímogatta a kutya remegő testét.

A város belseje felé haladva mind gyakrabban tűntek fel menekülő emberek gyorsan elsuhanó, szaladó fekete alakjai. Szapora lépések hangzottak fel itt-ott s hirtelen mély dördülés csattant fel, megremegtetve a házak csörrenő ablaku, szenylepte falaít. S rögtön utána ismét felhangzott élesen a jégesőszerű kopogás, egyre hangosabb, sűrűbbcsattanással s Farkas vékonyhangu, síró üvöltésbe kezdett.

Dánielt sajátságos izgalom fogta el. Mintha vér szagát érezné, undórodott, de egyben valami furcsa vágy ébredt szívében, közelebb jönni, látni, hallani... maga se értette mit akar. S ahogy egyre közeledett a hangok vad csatájához, mind gyorsabban haladt előre, mintha valami mágnetikus erő vonzaná... s már emberi hangokat is hallott a forró légben átszűrődő, hosszan elnyúló kiáltásokat, s tompa, zürös morajt. Nem gondolt semmire, csak ment előre. A fegyverropogás vadul csattant végig az üres utcákon s hirtelen hangos énekszó harsant fel a háta mögött. Megfordult s az utca végén egy sűrűn feketéllő tömeget pillantott meg, mely sebesen zúgott feléje egy keresztutca félrebillenő torkolatából; felette zászló lobogott s kalapok lengtek az ének magasan szálló vad hangjain.

(Folyt. köv.)

CONFÉRENCE

(Elmondtam valami ünnepélyesebb alkalomból, annak a városnak a közönsége előtt, amelyik nem akar a magáénak vallani.)

Hölgyek és Urak...

A nyugalom és zavartalanság amellyel Önök előtt állok, ne tévesszen meg senkit az érzés felől, mely elfog, valahányszor nagyobb nyilvánossághoz kell szólanom. Rutin és megszokás adnak ilyen külső elfogulatlanságot, de nem adnak, nem is adhatnak, belső nyugalmat: a biztonságnak és jogosságának nyugodt fölényét. Csupa kétség a lelkem, amikor ide állok, ünnepivé varázsolt környezetben és szinte ellenséges indulattal intézem magamhoz a kérdést: „Hát van nekem olyas mondanivalóm, ami indokoltá teszi, hogy idefárasztottam Önöket?”

És nemcsak ilyenkor, konferenciák előtt, hanem sokszor írás közben is, majdnem bénává hervaszt teljes hiánya az önbizalomnak.

Nem-e fölösleges nekem megnyilatkoznom?

Ugyan, milyen haszonnal járhat kortársaimra, ha kicserélik vélem a gondolataikat?

Gazdagabb lesz-e lelkük, ha átadom magános sétáim gondolattermését. Tartalmasabb lesz-e kedélyük, ha elmondom, hogyan gondolkodom én: életről, világról, emberekről?

És némán, de követelően ínt egy másik kérdés.

Miért én!?

Miért nem áll itt a helyemen más? Akárki! Bármelyik más ember?!... Elvégre, ugyanebben a korban élnek, ugyanazt a világot figyelik, ugyanazokkal az érzékekkel. Minden benyomásra az Önök elméje is azonnal reflexióval válaszol és nem egy van közöttük, akinek benyomásai gazdagabbak... Sem a természeti tudományok, sem a történet-politikai ismeretek mai színvonalán én nem állok, irodalmi ismereteim éppen ha megütik egy átlagos olvasó mértékét. Messze, idegen országok csodáit a szemük elé varázsolni nem tudom és valami mélysége-sebb gondolkodás bányászkinccseit Önöknek fel nem hozhatom.

Bizony, nagyon is indokolt az aggodalom, hogy joggal állok-e itt és eléggé ingerlő a kérdés: mivel magyarázható, hogy türelemmel jónéhányszor már mégis meghallgattak?

Csak öngigazolást keresek, amikor ezekre a kérdésekre megkeresem a jóhiszemmel adható és elfogadható feleletet.

Hölgyek és Urak...

Ha el tudnak tekinteni a műfelháborodástól, azoktól a szájjal fújt viharoktól, amelyek megnyilatkozásaimat már-már rendszeresen követik és csak ösztönös befolyásolatlan megérzésükre hallgatnak, akkor úgy kell találniuk, hogy én, nemcsak hogy valami extrém álláspontot nem képvisel-

lek, de sőt — hogy én semmiféle álláspontot nem képviselek. Hiszen ellenfeleim is, minden érvük fogytán, végső trompfként szokták kivágni:

— Hát mit akar? Forgatja a dolgokat így, forgatja a dolgokat úgy és — végül is nem mond semmit!

De Önök, Hölgyeim és Uraim, akikről szívesen hiszem, hogy legalább objektív figyelemmel követik nyilatkozataimat, lehetetlen, hogy még észre nem vették: mennyire hasonlít az én gondolkodásom formája az Önökéhez. Forgatom a dolgokat így, forgatom a dolgokat úgy, akárcsak Önök teszik, mikor a sorsuk olyan feladat elé állítja Önöket, amelyek egykettőre meg nem oldhatók, egykettőre át sem tekinthetők.

Ezer lepelbe burkolt titkokat dob elénk az Idő; mit rejt a sok lepel — még senkisémet tudja. Becsületes ember mit tehet? Egyenként a lepleket félrehajtja. De vannak türelmetlenek, akik e titokfejtő munkában résztvenni nem kívánnak és vannak önzők, akiknek célját jobban szolgálná: a leplekbezárt titok. A türelmetlenek türelmes munka helyett inkább úgy találgatnák: mi van a lepelben? Az önzők — önző vágyaik nevét himeznék reá...

Becsületes ember mit tehet?

A türelmetlent türelemre inti s az önző akarattal szembeszegi igazságratóró akaratát. És rendületlen hittel bontogatja tovább az igazság sokrétű fátyolát. De mert ez lassu munka és mert eredménye nem is mindig az önzésnek juttatna igazat, — hát ellenszenvet, neheztelést, haragot zúdit magára.

Igy lett, csak így leheteti e két

csoport szemében halálos bűn — az én szkepsziséim.

Forgatom a dolgot így, forgatom a dolgot úgy, szembehelyezkedem vele, majd mögéje kerülök. Körüljáróm minden oldaláról, a hozzáférhetőségeit kitapintom és időnként írásos rapporton jelentem: ezt láttam, így láttam. Igyekezem, hogy a látásomat el ne fátyojozzák hazulról hozott elfogults gaim, de idegeneknek sem engedhetem meg, hogy a szemembe port hintsenek. Fölfedező útamra kalauzt, szemüveget nem viszek. Otthon felejttem Marx ómarxizmusát és elhagyom magamtól Chesteston új orthodoxyiáját. Nem becslöm túl a fóliánsokba gyömöszölt tudományt és nem kicsinylem a zsrnálók napi feljegyzéseit. El tudok szakadni avult bölcseségtől és nem tapadok hozzá divatos nézetekhez. Tömegérzéssel magamat nem frappiroztatom és percekre megállít a dissidens érdekesség.

Az ujak hitét is megvizsgálom és meghajlok, ahol a régiek oltárt emeltek. Nem növesztek hössé minden halottat és nem vitatom el érdemét senkinek csak azért, mert még élni merészel. Bátorságot az önálló ítéllethez Tolsztojtól veszek: lehet hogy a fejem jó, lehet hogy a fejem rossz, de az egyetlen, amiben bízhatom. Nem bátyázom körül a szívemet az olvasmányaimmal, a megzatottságomat sohasem titkolom. Szeretem az élesen és tisztán fogalmazott gondolatot. Szeretem az esti órák kódos ábrándjait. Emel s lesujt a perc, hajlom mint gyenge nád s vagyok az igazságom töretlen bátyája. Szemem pisztolyként mered — ha kell az égre fel, de két könnyes szóval az ujjadra csavarhatsz. Hogy áhítom a

Rendet, a Fegyelmet! Hogy megtudnék halni barrikádokon!

Ahogy mondtam. Bármely pillanatban helyet cserélhetnénk. Nincs egy hangulatom, nincs egyetlen érzésem, amit maguktól idegennek mondhatnának. És ha szabad, az öndicséretvadjától menten, olyas valomit mondanom, ami tán mellettém szól, hát ez az: az írásemből olyan embert ismertek meg, aki nagyon feltűnően hasonlít — Önökhöz. Szavak és mondatok közein egy őszintén kíváncsi, több fájdalomtól, mint örömtől barázdált emberi arc bukkan elő, akiben előbb-utóbb a testvérükre — kell — hogy ismerjenek.

Az ilyen közeli rokonság adja a jogot a sűrűbb találkozáshoz.

OSVÁT KÁLMÁN

PAULER ÁKOS: BEVEZETÉS A FILOZÓFIÁBA*

Filozófiai bevezető munkák iránt mostanában nagy a kereslet. Ennek oka korunk világnézetében keresendő. Mert bár minden korban meg volt ugyan az emberiség metafizikai szükséglete, mely mélyen gyökerezik az emberi természetben, még sem lép fel minden korban egyforma erővel. Vannak pozitív korok, melyek jól körülírt, határozott (tudományos, technikai vagy politikai stb.) célokra törek-szenek s ezekben megnyugosznak. Ilyen volt pl. a 19. század második fele, melyet jogosan neveztek el természettudományos vagy technikus kornak. Az ilyen pozitív korokban ellanyhul az érdeklődés a filozófiai kérdések iránt, jól megfogható, rendszeren materiális feladatok elnyomják a lélek mélyéről feltörő megérteni vágyást.

* Megjelent, mint a Pantheon ismertetésére első kötete Budapesten.

De a legkisebb megrázkódtatás elég arra, hogy az ilyen korok rosszul megkonstruált élet-rendszere összeomljon s az általa visszaszorított élet-tendenciák kettőzött erővel törjenek elő. Úgy vagyunk ma is a metafizikai szükséglettel: a 19. század racionalista világnézete elnyomta bennünk s most, ennek összeomlásánál, úgy szólván minden mást kitérül lelkünkben, oly hatalmas lendülettel támadt életre. Összeomlott világnézetünk helyett még nincs új gondolat-építményünk, melyben meghuzódhatnánk. Keresve, kutatva bolyong vágyó lelke a mai embernek valami új szellemi menház után a dolgok viharos zür-zavarában. Eltört a régi érték-mérő, elértéktelenedtek a régi értékek s az ember új mérőpalcát keres, hogy megjehesse a nagy átértékelést. Világméret után, egységes, új szükségleteinek eleget tevő világnézet után szomjazik a hosszú racionalizmusban megszomjuhozott Európa. Vezért keres Európa népe, határozott nevű prófétát, lehetőleg dogmát, melyet hínni kelljen s mely ne mondja soha azt: erre felelni nem tudok. Mert ezt unta meg a pozitív, józan tudományban. Most válasz és hit kell neki s mivel a pozitív vallásokból is kijózanodott, a filozófián keresztül keresi az új utat, mely odavezet.

S épen mert ma nem szakemberek négy fal közé zárt szorakozása a filozófia, hanem nagy tömegek élő vágyának ígérete, épen ezért van ma nagy szükség jó filozófiai bevezetőkre. Szükség van pedig azért, mert a jó filozófusok nem mindig jó írók s ha jó írók is, nem kerülhetnek el egy bizonyos tolvajnyelvet, egy termino-

lógia, mely a filozófiai gondolkodásban iskolázatlan elme elől elzárja a gondolatokhoz vezető utat.

A filozófiai bevezetőnek tehát a filozófia terminológiájába kell bevezetni. De az élő s nem a halott terminológiába s olyan pontról kiindulva, mely azoknak, akik számára íródott, természetes kiinduláspont. Ezért, mert ennek a követelménynek nem felel meg, használhatatlan Pauler Ákos bevezetője a mai kereső embernek. Mert ha akad is valaki, — komoly, gondolkodó s nem schlagwort-smock — aki kétségbeesett elhatározással végigolvassa e bámulatosan száraz és unalmas könyvet, semmi komoly haszna nem lesz belőle. Nem fogja megérteni s ez a jobbik eset, mert akkor talán még próbát tesz egy másikak s megmentődik a filozófiai érdeklődés számára. Mert ha megérti, biztosan elmegy a kedve a filozófiától s azzal a szomorú rezignációval teszi le a könyvet, hogy ott nincs mit keresnie, az a könyv nem vezet oda, ahol lelke legkínzóbb kérdéseire választ remélhetne.

Mert Pauler Ákos nem él a jelenben, nem vesz tudomást korunk legnagyobb problémáiról, nem érzi meg, hogy hol van az a pont, ahonnan ki kell indulnia annak, aki a komoly kereső laikust el akarja vezetni a filozófiai problémák és problémamegoldások megértéséhez. Iskolás szürkeséggel és körülzárttsággal ignorálja az élet szükségleteit s mint egy középkori iskolantikus épít fel egy vértelen, élettelen gondolatcsontvázrendszert melyhez az olvasó semmi módon nem képes kapcsolatot találni.

Mert, igen, a filozófiai bevezetőnek a filozófiai terminológiába

kell bevezetni. A terminológia azonban csak a problémák át gondoltatása által értethető meg. A filozófia terminológiája nem olyan, mint a növénytanban a növények latin nevei, vagy mint az orvostan töméntelen latin terminus technikusa, teljesen külső, esetleges dolog, mely nélkül egészen jól el lehetne mind a két leíró tudomány. A filozófia terminológiája organikusán hozzátartozik lényegéhez, problémáinak felvetéséből s a megkísérelt válaszokból szükségszerűen adódik. A filozófiai bevezető feladata tehát oly módon vezetni be a kezdőt a terminológiába, hogy ennek használata a problémákkal és megoldásokkal természetes közösségben szülessék meg benne. S ezt a közösséget képtelen megéreztetni Pauler könyve. Képtelen pedig egy mélyebben fakadó tökéletlensége folytán.

A filozófiai bevezetőnek nemcsak a terminológia szükségszerűségét kell megéreztetni, hanem először s legfőképen a terminológiát kívánó filozófiai problémák felvetődésének szükségszerűségét. Azt, hogy azok a kérdések, melyekkel a filozófia foglalkozik, nem mond-vacsinnált, mesterkelt én-problémák, hanem igenis szükségszerűen felvetődő kérdései a dolgokat őszintén végiggondoló elmének. De azt csak úgy lehet megmutatni, ha nem távoleső, idegen, üres fogalmakból indulunk ki, hanem a mindennapi életben állandóan használt, az élet melegével teli, otthonos képzetekből. Azt kell megmutatnia a filozófiai bevezetőnek, hogy a filozófia nem tesz egyebet, minthogy az életben és a tudományban állandóan használt, de végig nem gondolt fogalmakat és feltevéseket magánéletünk termé-

szetes gondolati alapjait — őszintén, elfogultság nélkül végiggondolja s a végiggondolásban szükségyszerűen az ismertetett problémákhoz jut, melyekre szükségyszerűen folyó feleleteket ad.

A problémák s megoldások e szükségyszerűségét és jogosultságát képtelen megéreztetni Pauler könyve, mely nem törődik azzal, hogy az olvasóhoz közelálló fogalmakból induljon ki. Egyáltalán nem érzi ezt feladatának, nem érzi szükségesnek azt, hogy a filozófiát közösségbe hozza az élettel, ennek szükségleteiből vezesse le. Magas, sok lépcsős katedráról morzsolja le profanzor tudományát, mely az életen felül álló befejezett egész, melyhez nem fér kételkedés.

Ez a biztosság és határozottság a legnagyobb hibája a könyvnek. Mert a jó filozófiai bevezető feladata épen a kételkedés felébresztése a gondolkodás megrendítése. Megéreztetése annak, hogy minden komoly gondolat forrása a kételkedés. Mert minden filozófia azzal a kérdéssel kezdődik, vajjon igaz-e az, amit eddig hittem? A gondolkodás megzavarodása, megütődése önmagán, az addig érvényes megrendülése — mely lelki állapotokon minden nagy filozófus átment — a filozófia kezdete. A filozófia bevezető feladata megmutatni azt, hogy a filozófia nagy problémái az élet és a tudományok önkénytelen érvényeseknek elfogadott feltevéseinek megrendüléséből következnek. Útja a mindennapinál és a látszólag magától értetődőnél kell, hogy kezdődjék. Ezekben fedezzük fel a problémák kiindulási pontjait s a filozófiai bevezetőnek azt kell megéreztetnie, hogy a problémák tárgyi szükség-

szerűséggel következnek szellemi életünk előfeltételeinek energikus és tartózkodás nélkül való végiggondolásából s nem mesterségesen konstruált álproblémák. Azt kell megmutatnia, hogy a filozófia nem a fantázia véres játéka, nem mesterségesen csinált nehézségek haszontalan zűrzavara, hanem, hogy nagyon is valóságos dolgok s igen komoly, életbevágó kérdések azok, melyekkel foglalkozik.

A filozófiai bevezető feladata bevezetni a filozófiálásban, a gondolkodás élő munkájába, a gondolkodás mozzogóinak, gyötrelmeinek és szabadulási kísérleteinek közvetlen megértésébe. S ez az, amire Pauler halott könyve képtelen. Légürestérben elhelyezett mondatok egymásra következése az egész könyv, mely sokkal inkább a problémák szükségtelességéről és mesterséges keltett zűrzavaráról fogja meggyőzni az olvasót, mintsem az ellenkezőjét. S a mai kereső embert, aki épen a tudományban nem találva kielégítést tudásvágyának fordul a filozófiához, nem fogja kielégíteni a filozófiai jogosultságának azon egyetlen érve Paulernél, mely szerint az a szaktudományi kutatás előfeltévéseinek szükséges megalapozása. Mert hogy emellett s ezen túl is volna valami, arról Pauler nem akar tudni. Csak racionalizálható tény létezik számára. Pedig a vurbstanciaról irván bevallja: „A tényt pedig akkor is el kell ismernünk, ha azt a valóságra vonatkozó szűk körű és hézagos megismerésünk-nél fogva teljesen nem is értjük, vagyis ha ellentmondás nélküli fogalmakban nem tudjuk is feloldani. Lehetséges ennél fogva, hogy metafizikai redukciónk végül oly

öslények felismerésére vezet, melyeket tovább már nem tudunk teljesen racionalizálni, sőt talán bizonyos ellenmondásokat nem tudunk belőlük kiküszöbölni, mindazonáltal el kell ismernünk realitásukat“. De hogy történtek komoly metafizikai kísérletek ezen „ellenmondások“ más, mint racionális úton való kiküszöbölésére, hogy egész filozófiai iskolák, nem csak rendszerek vannak, melyek a másik módszer alapján állanak, arról nem esik említés Pauler könyvében, melyben hiába keressük a legkisebb nyomát is a hindu bölcséletnek vagy a középkori keresztény misztika mély és — igen aktuális — tanításainak. Mert Pauler szándékosan ignoralja a ma legégetőbb problémáit s teljesen idegenül áll szemben a ma filozófiai szükségleteivel.

Ezért az 1920. végén megjelent könyvéhez másnak nincs is semmi köze. Ha néhány történelmi adattott kiradíroznánk belőle, senki sem venné észre a tévedést, ha a nyomda véletlenül nyolcast szed a kilences helyébe. Egy megkésve született könyv, mely már születésekor százéves.

Bizony a kiadóvállalat sokkal nagyobb szolgálatot tett volna a magyar kultúrának, ha könyvkiadás mai nehéz idején Pauler könyve helyett egy jó német filozófiai bevezető munkát fordítottatott volna le. Mert a jó fordítás mindig többet ér, mint a rossz eredeti. S például Windelband bevezetője már régen kívánkozik lefordításra.

DIENES LÁSZLÓ

NARCIZMUS

— Pszichoanalitikai kritika —

Narcissus a víz partján ült reggeltől estig. A víz sima tükreben nézte magát Narcissus és boldog volt. Végre is megölte a szerelem.

Talán a rettenetes irigységemészette el a víz mélysége iránt, mert az Ő képmását bírta, talán a vad ellenálthatatlan sóvárgás repesztette meg szívét, hogy képmását elvehesse a víztől, de amíg nézte Énjének tükörképét mégis boldog volt Narcissus, mert csak az értette meg Őt, csak az volt oly tökéletes mint Ő.

És igaza volt Narcissusnak. Hiszen már az édesanyja is megmondta Neki, mikor még pályában volt és azóta is mindig, hogy Ő a legokosabb és a legszebb és Narcissus tudta, hogy ez igaz, mert mikor megnőtt és először rugtak bele embertársai, akkor megbotránkozott Narcissus és azt mondta: ez biztosan nem tudja, hogy Én ki vagyok és tovább festett, vagy cipőt csinált, már nem emlékszem jól, mi volt az eredeti inspirációja, de azt tudom, hogy mikor mint festőt kezdtek megbecsülni és képet rendeltek nála, akkor verset vitt a rendelőnek azzal, hogy Ő nagy költő is, mikor grafikus volt és Ligeti pár szép metszettel szerette volna tarkítani a husvéti számot, akkor Narcissus néhány eredeti műfordítással állított be, mert ehhez is értett.

Általában mindenhez ért ez a Narcissus, ugyanis ma is él, sőt rengeteg példányban él, bár azt álmodtam, hogy meghalt. Ezt az ellentmondást azonban nem veheti tőlem rossz néven senki, mert a mitológiából én egészen hatá-

rozottan emlékszem, hogy Narcissus meghalt és bár a mitológiának mindíg igaz van, én mégsem hihetem, mikor lépten-nyomon arról kell meggyőződnöm, hogy Narcissus él, vagy pedig az Ő szellemével mindenkit beoltanak már pólyában, de meg van, él és én állandóan látom, találkozom vele, beszélék vele.

Elnézem, hogy cicomázza magát. Még alig látszik ki a földből és már úgy illegeti az illegetni valóját, hogy észrevegyék, hogy Ő megy az utcán. Már 70 éves, de még a 8 szál 15 cm-re eresztett haját a jobb vállá felől a bal vállá felé göndöríti. Nem ül ugyan a víz sima tükrehez, de a tükör állandóan a zsebében van és ha nem nézi Őt, nézi Ő Önönmagát. Ha szabó, akkor az emberek ruhájában nézi Magát, ha cipész, a lábakon levő cipők tükre van folyton a szeme, hogy láthassa Magát és folyton az jár az eszébe, hogy mi lenne az emberekből, ha nem lenne szabó, cipész, ha Ő nem lenne.

Mint munkás azt mondja, hogy belőle él a világ, hogy ő adja a munkát, melyből a gyáros pocakja gutaütésig hájasodhat. Mint gyáros alkalmat ad a nyomorútnak, hogy nyomorogjon, ha ő nem volna éhen dögölhetnének.

Leül a kávéházba láncolni és a legújabb kurzus megerősítésére azt a nagyszólyu kijelentést teszi: Na hallja, ha Én mondom és úgy aláhuzza azt az „Én“-t, mintha Gallilei tőle tanulta volna a földet forгатni.

Tegnap villamoson találkoztam vele. Zsúfolt volt a kocsí és összeszólałkozott egy másikkal. Egy perc múlva már hallottuk nagyhangú kijelentését: Ne gorombás-

kodjék! Tudja maga, ki vagyok. Én? Én tudtam, hogy Narcissus és most díjnok a rendőrségen. A másík se sokáig maradt adós a felelettel mondván: és maga ezt Nekem mondja? Nekem? Kétszer is megnyomta, mert hiszen Ő is Narcissus volt, most kreizler saját házban és több száz lei adót fizet.

Nem szabad csodálkoznunk ezért Döbrentein se, aki visszatasítottta Katona Bánk bán-ját. Ő is szerelmes volt „Én“-jéhez, de mert nem ő írta meg Bánk bánt úgy tett, mintha az ő „Én“-je nivóját ez nem ütné meg. Vilmos a minden németek „Kaiser“-e a minden ember „Kaiser“-e akart lenni, (mint Wagner, aki trón nélkül is volt olyan nagy) és zenedrámát írt. Sajnos benne sok volt a Narcissus és pszichéjének analízise után e narcízusnak sok része volt a háboru kitörésében.

A narcízus esetleg kiváló lelki tulajdonság, ha zene, irodalom, művészet vagy tudomány valamely ágában éli ki magát, mint termelő erő, de rettenetes gyilkos, ha a politikus, vagy a hatalom feje van vele telítve.

Narcissus a szép csöndes mitológiai férfi örökéletű. Végig vonul az emberiség történelmén és néha termel is: ír, fest, feltalál gázt, villanyt, rádiumot. De ez a termelés csak picike morzsa ahhoz a sok romboláshoz, gyilkoláshoz képest, amit eddig elkövetett. Narcissus alattomos és legtöbbször rossz. Narcissust ki kellene irtani az emberi pszihéből, kikergetni a tudattalanból. Narcissusra minden egyénben ujjal kellene rámutatni, tudatossá kellene őt tenni, hogy kimúljon végre az emberiség történetében is, ne csak a mitoló-

giában. Nem lesz kár érte talán háboru sem lesz több, ha Narcissus meghal.

A termelést azért nem éri kár. Az embernek még számos lelki tulajdonsága van, ami kiélésre törekszik. E kiélések ma nagyobb-részt úgy az egyénre, mint a társadalomra nézve káros irányban történnek: pl. alkoholizmusban, morfinizmusban, kártyázásban, lopásban, perverziókban vagy egyéb u. n. szenvedélyben élík ki magukat. Kétségtelen ma már, hogy e kiélések átszellemithetők. Mily hatalmas energiámmennyiség jut majd akkor a humanisztikus célu dolgok szolgálatába.

Nagy büne Narcissusnak, hogy alkotó erőket tönkre tesz. Azzal csak kellemetlenkedik, hogy tehet-ségteleneket alkotni akarásra kény-szerít, de azzal határozottan árt, hogy egyirányban alkotni tudókat sokoldaluvá tesz, elposványosít és ott sem alkot amire egyébként hatalmas diszpozícióval bír.

Szeretem a költőket, mert egye-dül ők igazi nevelői az emberisé-nek, ők teszik néha tudatossá Narcisást is. Örömmel olvastam Ligeti Ernő tanulmányát a sok-oldalúságról, melynek végén Ön-magához intézi a kérdést. amiért Ő a versiró bolygó letért egy pil-lanatra előirt elliptikus pályájáról (a rendeltetés is csak Narcissus képzelete) hogy e tanulmányt meg-írja, pedig nem tesz mást, mint a költő akinek egy felséges lázadási gondolata van: leszaladni az elő-irt pályáról és mikor leszaladt, a leszaladás után felteszi a kérdést: hát én miért szaladtam le mikor a mások lefutását kerestem?

Ebben a pillanatban tudatossá tette Narcissust és az ő lefutása nem ártalmas többé, csak hasz-

nos mert nevel. A költők közt találjuk meg azt is, aki Narcis-must teljesen tudatossá tudta tenni Önmagában, aki tudatos Önimádás hatása alatt alkotott, aki az alattomos Narcissust] ne-vetségessé tette azzal, hogy bele-kiáltott a világba: „Szeretném ha szeretnének“ . . . „hogy látva lássanak“ stb. akinek volt bátor-sága az akadémiai helyesírást megbotránkoztatni azzal, hogy „Én“-t nagybetűvel írta és mind-azokat az emociókat, amelyek az „Én“-nel szoros viszonyban vannak, mint Élet, Bánat, Sors, Öröm stb.

Ady Endre volt eddig a nar-cizmus leghatalmasabb megteste-sítője, ami azonban éppen mert tudatos volt, csak alkotott, termelt, nevelt.

A társadalmi nevelés célja kell, hogy legyen az emberiség számos lelki komplexumának és ezek közt a narcizmusnak is a tudatossá té-tele és ehelyett nézzük meg a szü-lőket, hogy csinálják ennek éppen az ellenkezőjét gyermekeikkel. Ezen a sánta gyermekkultuszon súlyosan fekszik Narcissus bűnös szelleme. A szülők gyermekeik gyilkosává lesznek. Tönkre neve-lik őket, hogy Földi Mihály regény-alakjaivá cseperedjenek fel. Mert hiába int óva mindenkit Székely Béla, hogy önmagát keresse a „Szahara“ regényalakjai között, az intelleum fölösleges, mert senkise keresi, de sajnos, nagyon sokan megtalálják önmagukat, mint ahogy Székely is megtalálja, ami-kor „néha mellbe csapja a meg-döböntő kétség: Vajjon egészse-gesek vagyunk-e mi magunk?... és megtaláljuk magunkat...“ Szé-kely beleesett az analitikus csap-dájába, mikor mint nem analitikus

boncolni, analizálni akarta az analitikus munkáját és önmagát találta meg, mert a „Szahara“ nem orvostudomány és nem irodalom, hanem a kettő együtt: pszichológia és Földi Mihály a társadalom egy új nevelője. Minél többen fogják olvasni a „Szaharát“, a-

nál többen fogják kérdezni: Mit csináljunk hát a gyermekkel, hogy ne legyenek azzá, amik mi vagyunk? És a felelet nem lehet más, mint: Vegyetek el a gyermekeket a szülőktől, vagy neveljétek a szülőket a nevelésre.

SCHÖNBERGER FERENC

NYUGATI SZEMLE

RABINDRANATH TAGORE neve nem ismeretlen ma már művelt emberek előtt, különösen amióta az irodalmi Nobel-díjat megkapta. Indus, s művei Európába angol fordításban jutottak először. Azóta sok más nyelvre is lefordították. Most jelent meg magyar fordításban „Bimala“ címmel az a regénye, amely kevésbé előbb „Das Heim und die Welt“ címmel jelent meg németül¹, mialatt német kiadójánál már második prózai műve lát napvilágot².

Hogy az indusok nagy irodalmi értéket adtak a világnak, már régen ismeretes dolog, de talán ez az első példa arra, hogy egy indus író még életében ilyen nagy és általános elismerést arasson az ő világától annyira távol eső Nyugaton s hogy ennyira „modern“ legyen, ennyire belevágjon abba, amit ez a Nyugat újnak, s elmondandónak ítél.

Talán vannak, akik e tényben a nyugati kultúra diadalát látják, s megállapítják, hogy ime az újkor európai szellem a távol Keletet meghódította, s ezzel új kultur-értékek forrását nyitotta meg.

¹Bimala. Kelen Ferenc fordításában. Megjelent a Világirodalom kiadásában. 1921. Das Heim und die Welt. Kurt Wolf Verlag 1920.

²Sadhana oder die Verwirklichung des Lebens. Kurt Wolf Verlag 1921.

Pedig Rabindranath Tagore „modern“-sége nem elsősorban európai hatás következménye. Amit benne szeretünk, és csodálunk, az nem a mi kultúránk, amely egy indus ember lelkében kapott formában jelenik meg újra előttünk, hanem igazán, őszintén keleti érték, a keleti szellem megnyilatkozása, amely a lélek mélységeiből kifelé vezető útján találkozik a mi útunkkal, a materializmus útvesztőjéből a metafizika felé forduló emberek útjával. Hogy Rabindranath Tagore „modern“, annak igazi nyitja az, hogy mi értettük meg annak a megértésére, ami neki mondanivalója.

„Bimala“ nem társadalmi regény, tárgya a legszentebb magánügye az embernek, s mégis a legigazibb, a legmélyebb közös ügye az emberiségnek. Nincs köze emberek életének külső körülményeihez — azok csak nem lényeges esetlegességek — belső lelki értékek harca az élet látszatértékeivel. Tulajdonképpen három egyenlőrangú főhőse, s cselekvő személye van csupán e regénynek. De ezek hárman hordozói mindazon lehetőségnek, amely az ember, s a Mindenség, az ember s a legfőbb Jó, a legfőbb tökéletesség az ember, s az Isten között lehetségesek.

A férj a kontemplatív filozófus, aki bizonyos távolságból, a bölcsek nyugalmával nézi az életet s min-

denütt s mindenben magasab megismerései irányítják cselekedeteit. Azért érezzük, hogy érző, szenvedő ember, de aki már eljutott a tökéletességnek arra a fokára, amikor örömmel üdvözlí a szenvedést, örömmel a lemondásra való lehetőséget, mert tudja, hogy neki az belső értéket ad, s igazi lelki örömhöz vezetó lépcső. O már fölismerte a szenvedésben a tökéletesedés lehetőségét, s az útát, amely minden ember szenvedésének megértésében az emberiséggel való egygylévést, a benne való feloldódást teszi lehetővé.

A másik férfi az, akit az életben mindenütt ismerünk, kinek mindenben, s mindig sikere van, aki az élet minden értékét sikerében keresi. Néki minden pénz azért van, hogy ő megszerezhesse, minden asszony, hogy az övé lehessen, minden lelkesedés a tömegekben, hogy őt vegye válláira. S mindent el is ér, ha tud tantoríthatatlanul az után szaladni, ha tud kérlelhetetlenül önző lenni, s mindent eltíporni, mi útjában van. De ha egyszer megtántorodik, ha egyszer mer kételkedni a maga igazában, egyszer képes megállítani egy belső hang, akkor mindennek vége.

S e két férfi között az asszony, egy intuitív, lelkesedni tudó, szintén az élet igaz értékét kereső lény, akit nem elvek, nem filozófia vezet, hanem csak egy belső hang, valami halk, nem mindig tisztán érthető hang. Sokat téved, sokat szenved, nagy lelki harcokon megy keresztül, de végül megtalálja ő is azt a magasabb értéket, amelyhez a szenvedés vezet. De érezzük, az ő útja az igazi, az, amely sok-sok tévedésen át vezet a megértéshez. S az asz-

szony e kálváriájának a súlyát érzi a két férfi is, a sikerek embere, akiben az ő szenvedése tudja egyedül felébreszteni a világi vágyak útjairól letérítő belső hangot, s a férj is, aki egyszerre megérzi, hogy az asszony útja egyedül az, amely másoknak is hozhat megváltást.

Bámulatos a távol Kelet misztikus szelleméből táplálkozó írójának szinte szöszzerinti találkozása Nyugat legnagyobb szellemével. Goethe ezt adja az Isten szájába a Faustban:

„Ein guter Mensch in seinem dunklen
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.
Es irrt der Mensch, so lang er strebt.“

Tévedjen az ember, vétkezzen és szenvedjen, mert ez az Élet, az élet pedig az a tisztító tűz, amely állandó tökéletesedésünk megvalósulása kell hogy legyen.

Amilyen szép és mély a könyv tárgya, olyan minden egyes sora minden gondolata, minden hasonlata egy és ugyanannak az egységes szellemnek egységes megnyilatkozása.

Ez a könyv megrendíti az olvasót és felemeli, ez a könyv válásos könyv a szónak legigazibb értelmében.

A magyar fordítás a németnek szöszzerinti másolása s így természetesen annak igen sok szépségét benne már nem találjuk meg. Aki teheti, olvassa inkább németül.

S amit a „Bimala“ konkrét művészi formába öntve mutat meg, ugyanarra tanít meg közvetlenül az utóbb megjelent „Sadhana“. Vigasztalást hozó, a hétköznapok piszka fölé emelő vasárnapi olvasmány ez a könyv. A buddhista világnézet breviáriuma, mely kö-

zel tudja hozni egészen az európai lélekhez a távol Kelet bölcsességét. Az individualizmus láncait tépő Európának nagy ajándék ez a könyv, mely megérettet velünk a brahmán metafizika s minden igazi misztika alapvető igazságát: a lélek és világ, az én és az isten egységét. S a Buddha vallása által hirdetett megoldását az emberi problémának: a megváltás a szenvedéstől csak az által lehetséges, hogy le tudjuk győzni ezt s boldogsággá változtatni át. De ez csak úgy lehetséges, ha össze tudjuk törni énünk szűk korlátait s meg tudjuk érezni a Mindenséghez való tartozásunkat.

Hogy milyen szép ez a könyv és milyen mély, azt legjobban egy kis kiszakított fejezet fogja megmutatni, melyet itt lefordítva közlünk:

„Az élet útján naponta találkozunk a szenvedéssel, mely más-más ruhát öltve magára elébünk kerül mindennap, mert élénk hozza tudásunk tökéletlensége, erőnk fogyatékosága s akaratunk gyöngesége. De ha csak lényünk erőtlensége nyilatkoznék meg bennünk, meg kellene halnunk a kétségbeeséstől. Ha csak egészen kis részét vesszük szemügyre cselekedetünknek, fogyatékoságaink és szenvedéseink már is túl nagyoknak tűnnek fel kutató lelkiismeretünk előtt. De az élet ösztönyszerűen odavezet, hogy messzebb nézzünk. S a távolban előtünk lebeg a tökéletesség ideálja, mely mindig kimagaslik jelen létünk korlátozottságai közül. Valami ösztönös reménység él bennünk, mely jelenlegi szegényes tapasztalatainkat vezeti: ez a kipusztíthatatlan hit a bennünk rejlő Végtelenben. S ez egy tö-

kéletlenségünket sem fogja végérvényeseknek elfogadni, mert saját nagyságának nem szabhat határt s meri hangoztatni, hogy ember és isten egy“.

„Akkor szemléljük az igazságot, mikor lelkünket a Végtelen felé fordítjuk. Az igazság nem a szűk jelenben, nem is pillanatnyi érzéseinkben van, hanem az Egész, a Minden öntudatában, mely abban, amink van, egy kis ízlelőt ad abból, amink kellene, hogy legyen. Tudatosan vagy öntudatlan, de egész életünkön át meg van az igazság ezen érzése bennünk, az igazságé, mely mindig nagyobb, mint megjelenési formája: mert életünk a Végtelen arca előtt lesz élet s lesz mozgás. Akaratunk és vágyunk ezért végtelen sokkal nagyobb és több, mint az, amit elérhetünk s az igazság megvalósítása nem hagy megfennekelni a végesség sivatagán, hanem mindig feljebb, magasabbra visz. Az élet, minden fájdalom és szenvedése kevés ahhoz, hogy feltartóztasson utunkon s megraboljon kincseinktől. Mert a szenvedést felül kell múlni, le kell győzni a szenvedést s boldogsággá gyúrni. Nem szabad meghátrálni s küzdeni a Minden ellen. Mert érezzük jól: a jó a pozitív elem az emberi természetben, s amit minden korok s minden égővek embere a legnagyobb értéknek tartott, az a jóról való ideálja.“

„Tökéletes jóságban élni annyit jelent, mint életünket a Végtelenségben valósitani meg. Ez a legátfogóbb világnézet, melyet az élet mindent egymásba növe összfüggéséről a szemlélés bennünk lakozó ereje által magunknak alkothatunk. S a Buddha tanítása a legmagasabbra akarja

fokozni bennünk a morális erőt, hogy megtanítsa bennünket általa arra, hogy cselekvésünk köre nincsen kicsike énünk síkjára korlátozva. Krisztus istenországának értelme is ez. Ha eljutunk az erkölcsiség univerzális életéhez, megszabadulunk az öröm és fájdalom bilincseitől s azt a helyet, melyet önünk szabadon hagy, egy kimondhatatlan gyönyörűség foglalja el, mely a korlátot nem ismerő szeretetből fakad. Mikor Buddha azon gondolkozott, hogy miképpen szabadúlhatna meg az ember az őt körülfogó szenvedésből, ezen igazságot találta: ha az ember a Mindenben visszaolvadva eléri a tökéletesség legmagasabb fokát, megszabadul a Szenvedés szolgaságától.“

„Az ember egyénisége nem a legmélyebb igazság benne; a legmélyebb igazság benne az univerzális, a mindentátölelő. Ha az ember arra volna teremtve, hogy olyan világban éljen, melyben saját énje az egyetlen tényező, melyre tekintettel kell lennie, úgy ez a világ a legrettenetesebb börtön volna számára, mely csak elképzelhető, mert az ember legnagyobb öröme mindig több és több lenni a mindenséggel való mindig bensőbb egyesülés által. S ez lehetetlen volna számára, ha nem volna a válogon egy mindenre érvényes közös törvény. Csak e törvény felfedezése és követése által leszünk nagyok, csak ezáltal valósítjuk meg magunkban a világot, míg ellenben mindaddig, amíg egyéni vágyaink ellentétben állnak a világot uraló törvénnyel, szenvedünk és hontalanok vagyunk a világ számára.“

„A legmélyebb igazság, melyre az élet az embert megtaníthatja,

nem az, hogy szenvedés van a világon, hanem az, hogy csak tőle függ a szenvedést hasznára fordítani, hogy lehetséges a szenvedést boldogsággá átváltoztatni. Ez az igazság még nem veszett egészen ki belőlünk, mert nincs egyetlenegy ember sem a világon, aki a szenvedésre való jogát elhagyná magától venni, mivel érzi, hogy azzal egyuttal elvesztené jogát arra, hogy ember legyen. Az ember szabadsága nem abban áll, hogy nem szenved, hanem abban, hogy a szenvedést javára tudja fordítani, örömmé tudja változtatni. De ezt csak akkor tudja megtenni, ha felismeri, hogy nem énje lényének legmélyebb értelme, hogy egy Világ-ember lakozik benne, mely halhatatlan, mely nem fél a haláltól és a szenvedéstől s mely a szenvedésben csak az öröm másik oldalát látja. Aki ezt megértette, az tudja, hogy nekünk. tökéletlen teremtményeknek a fájdalom a legnagyobb kincsünk, mely méltókká tesz bennünket arra, hogy a Tökéletes mellett helyet foglaljunk; az tudja, hogy nem vagyunk koldusok, tudja, hogy a fájdalom az a kemény pénz, melyet az életben minden értékért fizetni kell, erőnkért, bölcseségünkért, szeretetünkért; az tudja, hogy a szenvedésben rejlik a tökéletesedés végtelen lehetősége, az öröm örök kivirágása.“

AZ ELSŐ WEDEKIND ÉLET-RAJZ. Paul *Frechter** tolla alól került ki, ugyanannak a Fechternek, aki az expresszionizmusról írt pár évvel ezelőtt szép, tartalmas könyvet. Régi olvasóit nem fogja meglepni, hogy a szerző tiltakozik az ellen, hogy irodalom-

+ Frank Wedekind, *der Mensch und das Werk*. Jena, Lichtenstein.

történeti munkát végzett a szó régi értelmében. „A szerzőnek nem az volt a célja, hogy irodalomtörténeti munkát végezzon, hanem, hogy élményei és emlékei alapján az embernek és munkájának úgy megrajzolja képét, amint azt átérezte“. Fechter ezzel tudunkra akarja adni, hogy jól tudatában van az irodalomtörténeti megítélések szubjektív jellegének, de egyuttal annak is, hogy más, „objektív“ irodalomtörténet valóságában és értékében nem hisz.

S tényleg könyve érzésből eredt, igen erős hálának és hozzátartozásnak érzéséből, mellyel Wedekind iránt viseltetik. S szavai-ból kiérezzük egy egész nemzedék megnyilatkozását. Egy egész nemzedékét, melynek a „Frühlingserwachen“ költője beteljesedést és felszabadulást jelentett egyaránt. S ennek oka, hogy Wedekind nem „irodalmat csinált“, hanem leplezetlenül, a ráaggatott konvencionális hazugságoktól meztelenre vetkőztetett életet adta a maga sokszor undorító valóságában. Mert Ibsen és Hauptmann „csak irodalmat“ produkált, azért veti őket lomtárba Fechter.

De a maga emberét is igyekszik nyitott szemekkel nézni. Wedekindet egy végzetes, kikerülhetetlen dilemába szorítva látja. „Minthogy csak az ösztönszerű cselekvést ismeri el igaznak, vég eredményben minden emberi jelenséget egyedül álló jelenségnek kell tekintenie.“ Mert az ösztönös cselekvés nem osztályozható, nem rendelhető törvények alá, nem általánosítható, mindig izolált, egyedülálló marad a morális világban. Csak természettudományilag, kívülről, tehát egy más rendszerből fogható meg, ami pe-

dig nem lehet a művészet az irodalom álláspontja. S mikor Wedekind a belső izoláltság dacára mindenki számára érvényes erkölcsöt akar prédikálni, amikor a morállelles az amoralistán felülkerekedve moralistává lesz, a költő „tragikus összeütközésbe jut önmagával. Nagyon érdekesen emeli ki Fechter azokat a momentumokat, melyeken át Wedekind öntudatára ébred e tragikus összeütközésnek annak felismerésében, „hogy a cinizmus vizsgálja egy mélységes megdőbbetés volt az élet előtt.“

Hasonló, messzetávolú meglátások teszik érdekessé Fechter könyvét. Mint az is, mellyel megmutatja, hogy az oly sokszor erotikusnak bélyegzett Wedekind lényegében, mint a nemiség foglya, a legelkeseredettebb antierotikus volt.

ÚJ KÉPZŐMŰVÉSZETI KIADVÁNYOK. Korunk könyvpiacát nem utolsósorban jellemzi az a nagyszámú művészi kiadvány, amely mind nagyobb tökéletességgel, aránylag mindig kisebb és kisebb anyagi áldozatok árán nyújt a közönségnek képzőművészeti termékeket. Németországban számos nagykiadó cég van, mely elsősorban ilyenek kiadásával foglalkozik. S ez színtonaitikus. Nem abban az értelemben, mintha a technikai eszközök tökéletesednének s így a reprodukálás könnyűségének volna a következménye. A jó képzőművészeti kiadványok nagy elterjedése természetesen ennek is következménye, de elsősorban mégis korunk szellemi életének egyik legbensőbb jellemvonásából, abból ered, hogy korunk a művészetben

látja a jelen legfőbb s legmélyebb szellemi értékeinek hordozóját, sőt mondhatjuk, a ma embere a művészetet tekintí s nem többé a tudományt, a ma világnézete igazi kifejezőjének. Természetes ezért, hogy ha a művész a maga művészetét nem akarja műtermi és múzeumi magánügyének tekinteni, akkor utat kell keresni ahhoz, hogy művészetében kifejezett világnézete ne csak az alkotóknak s néhány gazdag kiváltságosnak legyen hozzáférhető, hanem az emberiség alkotni nem tudó, de a lét mélyebb problémái iránt érdeklődők nagy tömegének is.

Ez az oka annak, hogy ma az olajfestés mindinkább tért veszít s helyét olyan művészi technikák foglalják el, amelyek könnyebben s jobban reprodukálhatók (litografiák, könyvnyomtatások, fametszetek stb.), hogy ma maguk a művészek gondoskodnak műveik művészi sokszorosításáról s hogy egy-egy metszetgyűjtemény vagy radíringkötet megjelenésének jelentősége versenyzik csaknem a kiállításokkal, ahol „eredeti“ műalkotásokat lehet látni. Persze ehhez szükséges egyrészt, hogy a kiadványok igazán jót nyujtsanak, másrészt, hogy a közönség is komolyan vegye őket s ne csak „reprodukciókat“ keressen bennük, olyanokat, amelyek valamely eredetire halványan emlékeztetnek, hanem önmagukban is megálló s értéküket magukban hordó művészi termékeket.

Természetesen az ilyenek már gondosabb s költségesebb kiállítást kívánnak s ezért drágábbak. Vannak azonban jó, inkább reprodukáló kiadványok is, melyek olcsóbbak. A háború alatt nagy

elterjedtek a könyvpiacon ezek közül az ötmárkás Gauguin, Van Gog, Cézanne stb. mappák, melyek 10—12 jó szintelen reprodukciót adtak külön lapokon. Ilyen Rippl-Rónai 50 rajza, melynek megjelenésekor 30 korona volt az ára. Ma bizonyára százakba kerül, ha nem többé. Ide tartoznak az egyes művészek euvre-jét összefoglalóan ismertető albumok. A régi nagy festőkről számtalan, az újabbak közül szép kiadványok jelentek meg Pechsteinről, Koschschkáról s másokról.

De az ú. n. *Mappenwerke* nagyobb igényűek s önállóbb értéket képviselnek. Legutóbb megjelentek modern, legmodernebb német művészekről:

Ludwig Meidner: 3 Radierungen. Darmstad. Carl Lang Verlag. Japán papíron 155, olcsóbb papíron 120 márka egy-egy darab.

Schmidt-Rottluff: 8 Holzschnitte. Darmstadt, Carl Lang Verlag. Egy-egy darab 180—144 márka.

Gorge Grosz: „Gott mit uns.“ Politische Mappe mit neun Lithographien. Berlin, Malik-Verlag.

Edvard Munchs neuere Graphik. Berlin, Cassirer.

Die erste Mappe. Kiadta Wolf Przygode. Potsdam—Berlin, Kiepenhauer. Ára japán papíron 2500, olcsóbb kiállításban 1500 márka. Tartalma: egy Lehbruck-litográfia, egy Meidner-metszet, egy Erich Heckel-fametszet, egy Lyonel Feininger-fametszet, Franz Marc egy háromszínű fametszete, továbbá reprodukciókban: egy Kokoschka, egy August Macke, egy E. D. Kirchner-rajz s egy-egy színes rajza Heckelnek, Mackének és Kirchnernek, kettő Emil Noldenek. Az eredetiek szígnálva.

DIENES LÁSZLÓ

MODERN
KÖNYV- ÉS ZENEMŰ
KERESKEDÉS

a világirodalom leg-
kiválóbb és legfris-
sebb alkotásainak;
bel- és külföldi nap-
lapok, folyóiratok,
divatlapok stb. ál-
landó nagyraktára a

FRIEDMANN
HIRLAPIRODA

Cluj-Kolozsvár
Főtéér 26. sz.

Lőrinc és Tóth

Főtéér 8. Első Magyar-palota

•••
Női divat
különlegességek
áruháza

•••
Szolid kiszolgálás. Szabott árak

Párisi SZŐRMEDIVAT

UJDONSÁGOK
DUS VÁLASZTÉKBAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DÉRI
LAJOS

SZÜCSMESTERNÉL
Strada Memorandului Nr. 3.

Weisz és Molnár

női divat, kötött és
rövidáru
üzlete

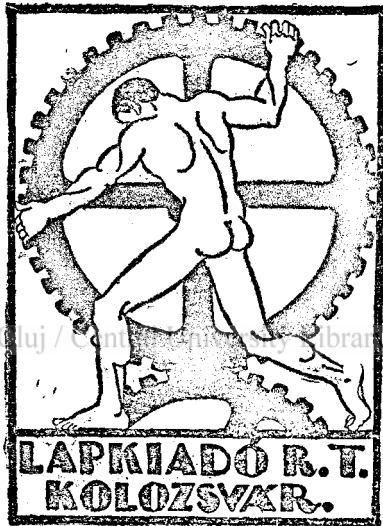

Wesselényi-utca 7. sz.

KOLOZSVÁR LEGNAGYOBB
NŐI
DIVATÁRUHÁZA

•
MISSIR

•
(VOLT UNIÓ-UTCA 11. SZÁM.)

Iroda: Str. Memorandului Nr. 3.
Nyomdaüzem: Universitatii Nr. 3.